

MLADIKA

+ DRUŽINSKI LIST +

V S E B I N A S E P T E M B R S K E Š T E V I L K E

LEPA POLJANA Trop brez zvoncev (Janez Jalen) | Prerok Mataj z Višave (Venceslav Winkler) | Ob prepadu (Jan Plestenjak) | Slovaška pota (Viktor Smolej) | Gosposki hlapec (Ivan Zorec) | Koroške pravljice (Vinko Möderndorfer) ★ PESMI Pesem svobodi (Vinko Beličič) | Ivanu Zorcu — Nanetu (Anton Debeljak) | Noč; Predvečer jeseni (Leopold Stanek) ★ PISANO POLJE Zavratne brazilske reke (Albin Zalaznik) | Rovaši (dr. Josip Žontar) | Danska in Danci (Fran Erjavec) | Nove knjige | Naše slike DOM IN DRUŽINA Pridite na čaj (Štefanija Humek) | Pentlje za obleke (Eliza Skalický) | Dobra kuharica (M. R.) ★ ZABAVA IN ŠALA Epigrami (Rojen Komar) | Anekdote in smešnice | Uganke in mreže

SLIKE Eugène Burnand: Vrnitev s planinske paše | Ernst Würtenberger: Kravo prodajajo | Max Buri: Kmet iz okolice Berna | Nicolas Tassaert: Nesrečna družina | Alojzij Kogovšek: Portret kanonika Ivana Sušnika | Tine Gorjup: Na planini | Fotografije (Fr. Krašovec): Popotnik; Perica; S palicama; Sadni trg pred ljubljanskim semeniščem; Sladoledar | Troje slik rovašev: iz Rosalnic in Adlešič ter računska knjiga fužinarjev v Kropi | Kamnitni ribič v Celovcu

KROJNA PRILOGA Pripombe k ročnemu delu | Članki: O vzgoji in otrokovem dnevniku; Ubranstvo po počitnicah; Stare matere, ne razvajajte svojih vnukov; Samo četrt ure; Čiščenje vetrnih jopičev | Nekaj vzorcev popoldanskih, promenadnih in športnih oblek v slikah

D O B I L I S M O V O C E N O

Izbrani spisi Aleša Ušeničnika. IV. zvezek. Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani 1940 ★ Vzori iz malenkosti. Napisal pok. župnik Martin Jurhar (Peter Pavel Laurenti). Knjižnice »Po božjem svetu« 1. zvezek. Izdalo in založilo splošno dobrodelno romarsko izletno društvo Družina božjega sveta v Ljubljani 1940 ★ Doktor Antun Mahnič, biskup krčki. Napisal Radič fr. Ignacij. Založila »Dobra štampa« v Slavonski Požegi. Natisnila »Grafika« v Slavonski Požegi. 1940 ★ Salezijanska knjižica: List o ljubezni

MLADIKA se tiska v Celju in izhaja točno prvega dne vsakega meseca ★ NAROČNINA za Mladiko je letno din 84.—, s krojno prilogo vred din 100.—. Da uprava ustreže najširšim slojem, sprejema naročnino tudi polletno (din 42.—) in četrtletno (din 21.—). V INOZEMSTVU pa stane din 100.—, s krojno prilogo din 116.—; v Ameriki dol. 2.—, s krojno prilogo dol. 2.40 ★ ČEKOVNI RAČUN imamo za Jugoslavijo v Ljubljani št. 11.412 Družba sv. Mohorja, Celje.

NAROČNINO IN REKLAMACIJE je pošiljati na naslov: UPRAVA MLADIKE V CELJU. Reklamirati se more vsakokrat le zadnja številka ★ ROKOPISI naj se pošiljajo na naslov: dr. Jože Pogačnik, tehnični urednik publikacij Družbe sv. Mohorja, Ljubljana, Poljanska c. 28, telefon 51-68 ★ UGANKARSKO GRADIVO sprejema Janko Moder v Dolu pri Ljubljani. Na isti naslov je pošiljati tudi rešitve ugank ★ IZDAJA Družba sv. Mohorja (dr. Franc Kotnik) v Celju. Za uredništvo: Fran Milavec, Celje. Tiska Mohorjeva tiskarna, registrirana zadruga z omejeno zavezo, v Celju (Fran Milavec, Celje)

TROP BREZ ZVONCEV

JANEZ JALEN

Različni pirhi

Predpust je bil dolg. Dokaj parov se je bilo poročilo. Nekaterim se je že kar mudilo. Na nevestah se je začelo očitovati spozabljenje, ki so ga bile zagrešile poleti v planini. Nekaj prelahkomiselnih planšaric pa je ostalo na cedilu. Za nje je post, ki je že stoletja do ure enako dolg, prehitro mineval. Skrbel jih je dan, ko glasno zajoka njih greh. Dekleta pa, ki so znala kljubovati priložnostim in skušnjavam, so že težko čakale, da poneso k blagoslovu kolač in pleče in pirhe in hren. Z njimi vred so bili naveličani posta tudi vsi drugi, stari in mladi. Saj je v Bohinj že silila pomlad in razcvitala se je češnja.

Grmova Špelca je bila morebiti izmed vseh najbolj neučakljiva. Rada bi bila že vedela, ali pride Hribarjev Peter očitno k njej po pirhe, da tudi domačim pokaže, kako in kaj misli. Hkrati jo je skrbelo, kaj porečeta oče in mati.

Velikonočni ponedeljek se je ves kopal v soncu. S prvim svitom so se oglasili ptiči in niti čez poldan niso povsem umolkni. Hribarjev Peter jih je pa komaj slišal, kakor je imel tanko uho za glasove, ki oživljajo trave, grmovje, drevje, skale in grušč. Že več dni je iskal izgovora, da bi mu ne bilo treba na velikonočni ponedeljek pozno popoldne iti h Grmu prav samo zato, da bi mu Špelca dala pirhe. Nič pametnega si ni mogel domisliti. Iz zadrege ga je rešil Resa.

Praznično oblečen je Peter na velikonočni ponedeljek zaklepal hišo in se odpravljal k litanijam. Okrog vogla je priteknel pes, kakor bi hotel Petra opomniti, da ga je pozabil zapreti v vežo ali pa pripeti na verigo. Da z gospodarjem ne sme v cerkev, je žival dobro vedela. Peter pa še boljše. Kljub temu je psa poklical s seboj in mu ukazal hoditi zadaj. Nič kaj prav se ni zdelo Resi. S povešenim repom je sledil gospodarju in zaostajal. Da nista hodila po stezah, bi se bil kar skoraj gotovo vrnil, kar bi Petru hodilo narobe.

Pred šolo, ki izmed vseh hiš stoji najbliže cerkvi, sta došla strica Tomaža. Stari lovec je dokaj neje-

voljen pokazal nečaku Reso in ga zbedel: »Kdaj pa si dal psa krstiti, da ga vodiš s seboj v cerkev?«

Peter se je naredil nevednega. Narejeno hud je ukazal Resi: »Ali se mi zgubiš!« Pokazal pa je z roko po klancu navzdol, ne nazaj proti domu. Trdno je upal, da bo pes stekel naravnost h Grmu. Stric je odkimaval z glavo in pokazal na Petra, da ne ravna s psom prav. Peter ni oporekal. Na skrivaj se je zadovoljno muzal. Iznad vrha stopnjic, kjer sta se s stricem ustavila, je pa ves čas pogledoval čez zid na vas niže spodaj in bi bil skoraj zavriskal, ko je videl, kako sta se Špelca in Resa srečala skoraj pred pragom in je dekle psa odpeljala nazaj domov in ga priprla, da bi še za njo ne šel v cerkev. Bi ne bilo na nobeno kraj prav.

Litanije so bile pete. Petru ni bilo treba odgovarjati. Bi tudi ne mogel ne. Molitev mu je bila kaj malo mar. Ga je čisto raztresel glas Grmove Špelce, ki je zapela v zboru na koru:

»Raduj se, angelska Gospa,
Kraljica zemlje in neba!
Gospod je res od smrti vstal.
Aleluja! Aleluja!«

Šele med molitvami, ko je petje utihnilo, se je ozrl na žensko stran. Vsa zamišljena je klečala v klopi Tkalčeva Jerca. Peter je začutil čudno grenkobo v ustih. Kakor bi pregriznil čmeriko.

Po litanijah so se otroci usuli iz cerkve. Najmlajši in deklice so se brž razbežali na vse strani. Fantini pa so se razdelili na posamezne gruče. Preskušali so trdnost svojih pirhov, sekali že ubite in skónčene. Žene in dekleta so se počasi razhajale. Možje in fantje pa so postali pred cerkvijo in se dokaj dolgo razgovarjali. Precej ljudi pa je ostalo v cerkvi. Molili so glasno uro molitve. Med njimi je bila tudi Tkalčeva Jerca.

Že davno ni bilo nobenega človeka več v cerkvi. Jerca je pa še vedno klečala v klopi. Jemala je slovo od domačega oltarja, prav gotovo za dolgo, morebiti za vselej. Obenem jo je hudo skrbelo iti h gospodu župniku. Le kaj poreče, ko mu razodene, kako se je odločila. Učakovala je, dokler ni bila preverjena, da v župnišču ne bo nikogar več in bo lahko z gospodom dlje časa sama govorila. Vedela je, da ne bo brž opr-

vila. Obotavlja se je vstala, se pokropila in pokrižala z blagoslovljeno vodo, se še enkrat ozrla po cerkvi in odšla.

Jerca je bila vajena strmin. Pa še svoj živ dan v nobeno goro ni hodila navkreber tako težko, kakor to pot po kamnitih stopnicah navzdol v vas.

Na mostu čez Ribnico je obstala in pogledala v vodo. V tolmunu je švignila postrv pod skalo. Preplašila jo je senca njene glave. Jerca se je spomnila, kako je Hribarjev Peter, ko sta bila še oba šolarja, nalovil kar z roko rib, da so jih pekli na paši. Od takrat naprej ji je bil vedno všeč. Sedaj pa...

Jerca je boječe potrkala v župnišču na vrata pisarne. Trd glas je ukazal naprej. Jerca se je zdrznila, prišla za kljuko in vstopila: »Hvaljen bodi Jezus Kristus!«

»Na vekomaj. Amen!« Gospod župnik Zarnik, obilnega života je bil, je stal ob vogalu mize in molil brevir: »Počakaj, da skončam,« je ukazal in spet pričel brati. Na sredi sobe je ležal pes Dečko. V kotu na zofi pa je predla mačka.

Jerca je čakala. Minute so bile ure dolge. Njenim očem ni ušlo, da gospod nič več ne premika ustnic. »Razmišlja in skuša uganiti, počemu sem prišla,« je vedela Jerca: »Nič prida se mi ne obeta. Trdo utegneva zaropotati.« Jerca bi se najrajši po tihem izmuznila in odšla. Pa že je vprašal gospod:

»No, Jerček! Kaj te je prineslo k meni?«

»Če bi mi potrdili, gospod župnik,« — Jerci je beseda za hip zastala — »da sem pošteno dekle.«

»Kdo pa je rekel, da nisi?« Gospod župnik je udaril z zaprtim brevirjem po mizi: »Kar k meni naj pride. Mu že napišem, kdo je pošten, kdo pa koleštra. Pa ne s peresom. S palico. Preklicani Peter.«

Jerca je minila plahost: »Ne, gospod župnik. Peter mi ni rekel žale besedice. Tudi drugi nihče ne. Že govore. Pa nič takega.«

Župniku se je prav zdelo, da Jerca brani Petra. Spremenil je glas in vprašal: »Počemu ti pa bo potem potrdilo, če ne misliš z njim mašiti obrekljivih ust?«

»V Ljubljano pojdem.« Jerca je povesila pogled.

»V Ljubljano? Služit?« se je začudil gospod.

»Ne. Usmiljenka hočem postati.« Jerca je komaj slišno povedala svojo namero. Župnik Zarnik se je začudil, kakor že davno ne: »Kaj, ti, nuna? Bohinjska planšarica pa nuna. Naka.« Kar verjeti ni mogel. Pa mu je Jerca pokazala pisma, s katerimi se je bila dogovorila, da jo sestre sprejmejo.

»Hm, hm,« je pomajal župnik z glavo in velel Jerci sestri. Prišel se je z njo razgovarjati. Ni ji branil. Morebiti jo pa res Bog kliče, ko se jima s Petrom vselej tako čudno razdere. Opozoril jo je pa na težave, ki jo čakajo. Jerca je bila voljna vsemu se odpovedati in prevzeti vse križe nase.

»Prav!« je potrdil župnik Zarnik. Ko pa je izročal Jerci priporočilno pismo, ji je pa ostro zabičal, naj nikomur ne pravi, kam odhaja. Še doma ne. Da gre služiti, naj reče. Ker morebiti le ne bo obstala. Pa se ji ni treba nakopati pritlikljaja nuna, katerega bi ji prav gotovo vzdeli, če se vrne. Župnik Zarnik je segel Jerci v roko in ji voščil veliko sreče in božjega blagoslova. Pa da naj se včasih tudi njega spomni v molitvah, se je priporočil.

Jerca je zavila proti Studoru po stezi ob vodi. Župnik pa jo je skozi okno poklical nazaj. »Lej, kako se nič ne domislim,« se je kakor opravičil in dal Jerci nekaj denarja za na dolgo pot, za pirhe pa dve lepi pomaranči. Naročil je tudi, naj se njen oče Boštjan čimprej oglasi v župnišču.

Župnik Zarnik ni več odprl brevirja. Prišel je hoditi po pisarni gor in dol in razmišljal o Petru in Jerci in o Špelci in o božji volji in o Boštjanu Tkalecu, ki mu jih ne bo premalo povedal. Njegove misli je pretrgal nadgozdar Vencelj Hrubečka. Prišel je voščiti praznike, čeprav zakasnelo, se je opravičil. »Preklicani Peme!« se je na videz razhudil gospod župnik. »Le kaj se vtikaš v življenje moji skrbi izročeni ljudi!«

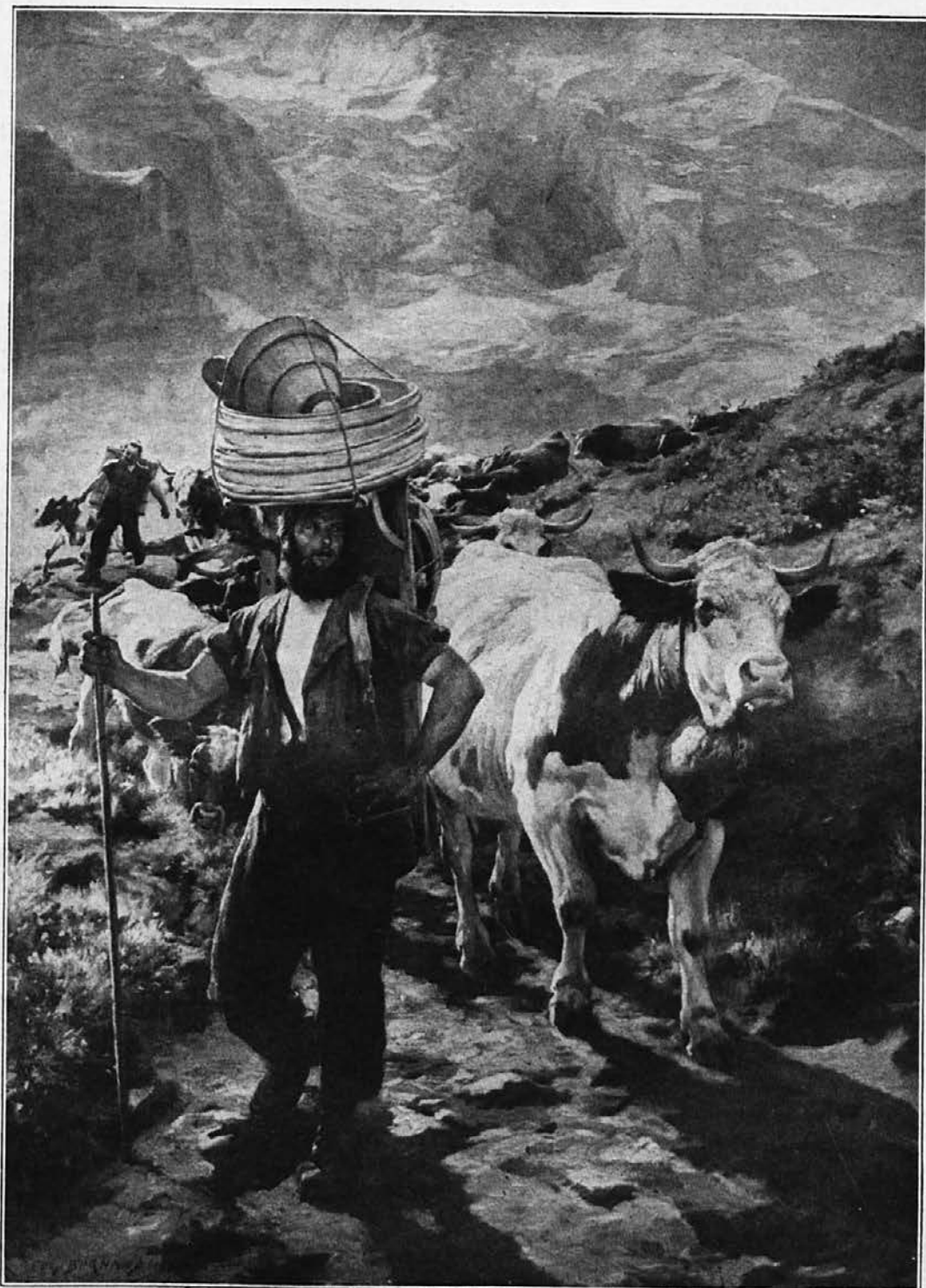
Vencelj je bil v zadregi. Nič kaj prav se ni vedel zagovarjati. Šele pri velikonočnem blagoslovu in pri vinu se je razpletel neprisiljen pogovor. Ko sta že vstala od mize, je šele župnik zaupal gozdarju, kam odhaja Tkalčeva Jerca. Vencelj se je čudil, župnika je pa skrbelo, da dekleta v vsem Bohinju noben fant več ne bo maral, če ne obstane in se vrne.

»Jo vzamem pa jaz, če me bo marala,« je zajamčil Vencelj. In sta se oba glasno zasmejala in razšla. Župnik nazaj v pisarno, Hrubečka pa v krčmo, kjer se je nadejal, da dobi Hribarjevega Petra ali vsaj poizve, kje bi utegnil biti.

Peter se je po litanijah v krčmi komaj oglasil. Potem ga je pa kar zmanjkalo. In nikomur ni povedal, kam gre. Še stricu Tomažu ne. Odšel je po stezi za vrtovi proti Grmu. Resa mu je že priteknel naproti. Zavoljo Grmovih, ki so se greli na sončni klopi, ga je oštel, zakaj se potepa in dela tujim ljudem nadlego. Hitro se je zanj zavzela Špelca. Peter je moral obmolkneti.

Grdo bi bilo, če bi Petra mama ne povabila v hišo in mu ne postregla. So bili že tako znani. Sicer je pa hitro na hčerinih in Petrovih očeh spoznala, da bi se obema zamerila, če bi tega ne storila. Oče je bil pa kaj redkobeseden. Pa mu je žena na skrivaj prišepnila, da ne gre zares in da to nič posebnega ni.

Peter se je postrežbe zavoljo lepšega branil in se delal, kakor da se mu mudi. V resnici bi pa najrajši ostal pozno v noč. Pa je vedel, kaj se spodobi, in se ni zadržal dolgo.

Eugène Burnand: Vrnitev s planinske pašē. (Bern, Umetnostni muzej.)

Peter je vstal: »Ja, Špelca! Kaj bo pa s pirhi?«
»Misliš, da bi jaz tebi pirhe dala?« je hotela biti moška Špelca.

»Če mi jih odrečeš, te očrnim profesorju Novaku, da te nikoli več ne pogleda.«

»Novaku se pa ne maram zameriti. Na jih.«

Peter je dobil troje pirhov. Belega, modrega in rdečega. Vesel jih je bil bolj kakor treh cekinov.

Ne bilo bi lepo, če bi se Peter še obotavljal. Zahvalil se je za pirhe in za postrežbo, poklical Reso in odšel za vrtovi, kakor je bil prišel. Špelca je gledala za njim. Grm je pa nato tiho rekel ženi: »Če ne bo kaj prav, meni nič mar. Ti glej.«

»Saj nič ni,« mu je odgovorila žena.

»Nič in vse,« je pribil mož.

»Pa če tudi?«

»Hm.« Grm se je obrnil in odšel v hlev.

Hribarjevemu Petru ni kazalo voditi Reso s seboj po gostilnah. Kakor mu je bilo odročno, ga je moral najprej peljati domov. Podvizal se je čez polje in ni opazil Tkalčeve Jerce prej, dokler nista bila tako blizu skupaj, da se ji ni mogel več ogniti. Nerodno mu je bilo in ni vedel kaj reči. Pa je prva spregovorila Jerca: »Peter! Nič se me ne ogiblji. Res je bilo težko, pa sedaj je vse dobro. Prav vesela sem, da še enkrat morem govoriti na samem s teboj, preden odidem.«

»Kam odhajaš?«

»Boš že zvedel.«

»Saj, Jerca —« Petru je beseda zastala.

»Nič mi ne očitaj in name nikar ne bodi hud. Je prav tako. Nisva bila drug drugemu namenjena.«

»Saj, če bi vaš ata —«

»Tudi z njim se skušaj spraviti.« Jerca je šlo na jok.

»Jerca!« Peter ni vedel reči nobene druge besede.

»Da. Včasih se morajo otroci bridko pokoriti za grehe svojih staršev. Božja volja.«

»Jerca!«

»Ti si pa popolnoma prost. Vzemi katero koli hočeš. Na, za pirhe.« Jerca je naglo potisnila grede, ko je podajala Petru desnico, z levo eno izmed pomaranč v žep Petrovega suknjiča.

»Zbogom, Peter!«

Preden se je Peter ovedel, je bila Tkalčeva Jerca že onkraj mostiča čez Ribnico.

»Srečno, Jerca!«

Še enkrat se je ozrla in mu pomahala z roko v slovo. Tudi on njej. Obema je bilo težko.

Jerca je hitela navkreber proti domu. Peter je prav počasi šel proti Fužini. S povešenim repom je šel tik za njim Resa.

Drugi ptiči so utihnili. Le kosi so žvižgali v vrhovih smrek, čeprav je sonce že zašlo.

Hribarjevemu Petru se ta večer nikamor ni več ljubilo. Ležal je na postelji v svoji novi hiši. Pa ni spal. Poslušal je fante, ki so prepevali zdaj bliže zdaj dlje.

Vencelj Hrubečka se je pa jezil, ko ni mogel svojega pobratima, katerega je imel čimdalje rajši, dobiti v nobeni krčmi in niti ne poizvedeti zanj. Preklicane golide bohinijske. Le kam se je vtaknil, je zarentačil opolnoči in nejevoljen odšel peš čez Senožeti nazaj na Bistrico. (V drugo naprej.)

PREROK MATAJ Z VIŠAVE

VENCESLAV WINKLER

Nizek in ogrnjen z zamazano vrečo se je ustavil vrh klanca in mežikajoče pogledal po vasi. Raztrgan klobuk, za katerim je bil zataknjen šop petelinjih peres, je potisnil globlje čez čelo, od oglavja se je zdaj pa zdaj usul sneg in se mu nagradil na ramenih. V desnici je tiščal dolgo palico in pozibaval z njo. Bled neobrit obraz se je sunkoma obračal na vse strani. Zimski dan je tiščal z meglami Višavo nekam k tlom. Hiše so čemerno zehale izza snega in kadar je prišel iz hleva kmet, se je nevoljno ozrl po sivem nebu.

Mataj je nepremično čakal sredi ceste in nekaj sam zase godrnjal. Tedaj je prišlo po vasi navzgor šest ljudi. Bredli so po globokem snegu in stopali široko in počasi. Prvi je leno raztegoval piskajočo harmoniko, pritiskal je z neko ihto in se skušal smejati. Harmonika je morala biti stara in pokvarjena, zakaj njena pesem je bila hripava in je čudno motila mir med hišami. Mataj se je nasmejal, ko je ugledal ljudi, dvignil je palico, začel hitreje pozibavati z njo in nekaj popevati. Tistih šest ljudi se je ustavilo na trgu pred cerkvijo in krenil je proti njim. Bili so razcepani, kakor da so pobrali po podstrešjih vso staro obleko, na glavi so imeli čudna pokrivala in na obrazih režeče se maske. Eden je bil oblečen v žensko krilo in je ves čas milo vzdihoval. Ko so zagledali Mataja, so se obrnili in se zgrnili okrog njega. Harmonika je kričala tik pred njim, nerodna ženska ga je povlekla za plašč.

»Jaz sem smrtni angel, udaril bom od vzhoda do zapada, spokorite se, dokler je čas, spokorite se!« je dvignil roko. »Povsod sam gnoj, povsod gnusoba, zdaj pa že prihaja Gospod, razdelil bo ovce od koštrunov in poplašal vse po pravici in resnici.«

Pustne šeme so se prijele za roke in molče zaplesale okrog njega. Potem so nenadoma spustile roke. Staknile so skupaj glave, kakor da se morajo domeniti nekaj skrivnostnega, nato so krenile po vasi. Mataj je nekaj časa premišljeval, potem se je napotil za njimi.

Drasal je s palico po snegu, strmel resno predse in ponavljal, da je smrtni angel in da se bliža Gospod. Sprevod je ropotal po vasi, ljudje so se smejali skozi okna, otroci so natikali čevlje in bredli po snegu za njim. Na križišču se je nekaj časa obotavljal, nato so zavili k županu. Mataj je obstal na cesti. Umolknil je za trenutek, bradati obraz se je namršil, zamrmral je nekaj nerazumljivega in srepo gledal proti županovi hiši. Videl je, kako je šlo vseh šest tovarišev čez dvorišče, kjer so srečali debelušnega župana Brezo. Stal je pred pragom in se smejal. Levico je držal v žepu telovnika, z desnico pa svaljkal cigaro. Pustne šeme so zaplesale okrog njega, on pa ni trenil z očmi. Dobrodušno se je smehljajal, kakor se spodobi županu in bogatemu posestniku. Potem so se drug za drugim zmuznili v hišo, župan je pa samo zamahnil z roko in se okrenil. Hiši se je približal Mataj in Breza si je nehote potegnili z roko preko čela. Potem je počasi dejal:

»Kaj boš pa ti povedal, Mataj?«

Mataj se je ustavil, se vzravnaval in visoko dvignil palico. Mirno in srepo gledajoč je zapičil pogled v župana:

»Jaz sem angel smrti in Gospod mi je rekel, da je svetu namenil konec. In danes se mi je sanjalo, da je luna zadela v zemljo in z zvezd so odletavali bliski. In sem koj razumel, da je to kazen za grehe, kazen za hude grehe. Kruha sem prosil, pa so mi dali kamen; da bi se ogrel, sem prosil, pa so me poslali k prašičem. In vsi ste to gledali in zdaj pride kazen božja in bo vse pokončano.«

»Že dobro, Mataj, že dobro,« se je nemirno prestopil Breza. »Boš kaj jedel, boš kaj pil?«

»Jaz sem angel smrti in ne glejte, kaj boste jedli, ne mislite, kaj boste pili...«

»Le stopi noter!« je pokimal župan ter se odpravil v hišo.

Mataj se je pa umaknil za dva koraka, razprostrl je obe roki in dejal:

»Ta hiša je okužena, tamle je znamenje satanovo. In jaz sem angel smrti in se ne smem prikloniti. Pa kar si prigoljufal, boš moral vrniti, Breza, in moj gaj pod Steno tudi in kar si narobe podpisal, boš moral preklicati. Amen!«

Počasi je krenil na cesto. Ljudje so stali pred hišami in čakali na šeme. Mataj je šel med njimi, kakor bi nikogar ne videl, drsal je z nogami po tleh in sam zase mrmral nekaj, kar ni bilo podobno ne kletvini ne molitvi. Onstran vode se je ozrl. Pustne šeme so hrupno prihajale iz županove hiše, plesale so z velikimi poskoki in še godec se je pozibaval. Župan je pa stal med vrati in se dobrohotno smejal.

Po ozki gazi med hišami je prišel stari Matjažek s kozjo bradico. Naslanjal se je na palico in momljaj

sam zase ter pokašljeval. Prišel je na cesto in zadel ob Mataja. Dvignil je glavo in zastrmel vanj.

»Kaj spet prerokuješ?«

Mataj je pogoltnil slino, nato je bruhnil, govoreč Matjažku naravnost v obraz, da sta se skoraj dotikala:

»Vse bo pokončano in kamen ne bo ostal na kamuu in ti, ki si grabil, boš prvi dal črvom svoje meso in boš prvi poginil. To je vse zaradi Reze in zaradi vojske. Ha, verižnik, koliko si jih uničil! Ti si ko Sodoma in Gomora in boš ostal na cesti ko Lotova žena.«

Matjažek se je nemirno prestopil in zajel sapo:

»Reza je bila kriva in ni hotela dati živine, čeprav je bil cesarjev ukaz!«

Mataj je dvignil palico:

»Cesar je šel in Gospod mi je rekel, da bo vsak greh kaznovan, nobeden ne bo pozabljen. Amen, amen!«

»Žandarjem te bo treba dati! Čemu napadaš mirne ljudi!« je zarohnel starec. Po poti so prihajale še pustne šeme in iz hiš so se bližali ljudje.

»Žandarji me ne bodo topli,« je godel Mataj. »Potem bo spet toča pobila in voda bo narasla in ne bo prida letina.«

Pustne šeme so prišle mimo, poskakovale so po taktu razposajene pesmi. Napotil se je za njimi. Obrnile so se v krčmo. Tehtal je nekaj časa in godrnjal

Popotnik. (Fot. Fr. Krašovec.)

Ernst Würtenberger: Kravo prodajajo. (Zürich, Dom umetnosti.)

sam s seboj, pogledoval po nebu in po razdrapani strehi, kakor da voha nekaj neprijetnega; potem je prestopil prag.

Pri Lipovcu je bila krčma polna ljudi. Sredi nizke sobe so plesale pustne šeme, nerodno so se pozibavale, kakor bi bile lesene, ob peči je sedel godec z režečo se masko. Skozi okna so gledali otroci z razprtimi očmi, nekaj jih je bilo zlezlo v sobi na peč. Lipovec, čokato človeče z dolgimi brki, je nosil na mizo žganje in kremžil obraz, ko so ga zmerjali, kje je nabral grenke lesnike. Ravnodušno se je smehljaj in s poželjivimi očmi spravljal denar.

Takrat je poropotal Mataj s palico po pragu. Godec je za trenutek omahnil in plesalci so se nekoliko zmedli, potem so planili v še hujše vrtenje. Mataj je pa pokimal in se napotil počasi v zapeček. Zbezal je s palico iz njega dvoje otrok in sam zlezel vanj. Potem se je bahato ozrl po sobi. Lipovec je prišel k njemu in mu hotel nekaj dopovedovati, pa godec je nalašč zapodil harmoniko v še hujši šum, da niso razločili besed. Lipovec je pričel mahati z rokami in silil proti Mataju, Mataj je pa sedel mirno in se oziral po sobi. Z desnico je držal palico in sedel je ko kralj v prestolu. Potem je harmonika utihnila in tudi ljudje so umolknili, prežeč za Lipovčevim glasom, ki je hripavo sekal proti zapečku: »Greš dol! Kdo te je klical?«

Mataj se še ozrl ni nanj, mežikal je po sobi in popolnoma mirno sopel, kakor da se vse to ne tiče njega.

»Kolikokrat sem ti že rekel, da se ne prikaži več v hišo! Takoj dol!«

Toda Mataj se ni ganil.

Tedaj je Lipovec zbesnel. Čokato telo se mu je nenadoma potegnulo in iz sršočih oči se je zablistalo.

Skočil je k zapečku in prijel Mataja za noge, da bi ga potegnil na tla. Tedaj se je Mataj obrnil, pogledal je zviška in dejal zaničljivo:

»Kdo pa tako razsaja v moji hiši? Ali sem mu kaj dovolil? Če mu ni všeč, naj se pobere! Glejte, sam sem jo zidal, vozil sem kamenje s Stene in tesal les v Prestrani in zdaj pride nepridiprav in kriči nad menoj. Ampak jaz sem angel smrti in zdaj je še dan, pa pride kmalu polnoč in bo ura, ko bo vse pokončano!«

»Jaz pravim, dol!« je zatulil Lipovec in vlekel za noge.

Nekaj kmetov je vstalo izza mize. Obotavljaje so se približali. Obrisali so si brke in se spogledali. Godec je zavil tel harmoniko na hrbet, otroci so pritisnili obraze prav na šipe in bela obličja so strmela v sobo. Mataj je poropotal s palico po peči in vznemirjeno dejal:

»Služabniki moji, pridite in odpeljite tega človeka tja, kjer bo jok in škripanje z zobmi. Včeraj sem še imel hišo in, ko sem prišel s fronte, je nisem več imel. In kdor bo zidal, bo sedel na svojem, in kdor bo goljufal, bo moral po beraški navadi z bisago na božjo pot. Dolgo že nisem bil doma, skoraj pozabil sem na vse. Zdaj sem pa spet sedel v zapeček in sem na svojem.«

Pustne šeme so se zarežale, obkolile so Lipovca in sklenile roke. Starec je zaškripal z zobmi in butnil med smejočimi se obrazi proti peči:

»Kakšna pravica je to? Kdo je delal? Kdo se je trudil? Dol!«

Potegnil je z vso močjo Mataja z zapečka. Mataj je zakrilil z rokami, kraljevska palica se mu je zateknila v strop, spustil jo je in udaril z glavo po trdi klopi. Nekaj časa je omahoval, potem je zdrsnil kraj klopi na tla. Pustne šeme so zakričale in znova zakrilile z rokami. Lipovec ga je še dvakrat besno brcnil, nato se je umaknil. Nenadoma je sklonil glavo in jo skrtil med roke. Čutil je udarce na hrbtu, po glavi. Trije, štirje pari rok so ga dvignili visoko v zrak, dotaknili se je stropa in se obupno zamajal, zamežal in se skrčil, nato je silovito udaril na nekaj trdega. Stara miza je zaječala in se s hreščečim ropotom udrila. Obsedel je med ruševinami in kar je videl, so bili samo hrbti ljudi, ki so se sklanjali nad Matajem.

Trije, štirje kmetje so ga pogledali z mirnimi očmi, potlačili so kučme še bolj na glavo, povესili so oči in se izmuznili skozi vrata. Niti najmanj jim ni prišlo na misel, da bi mu pomagali. Šli so mimo oken, gledali v tla in molčali. Ena izmed pustnih šem je zlivala Mataju vodo za vrat. Zamolkel, nerazločen šum je napolnil sobo. Lipovec je ugibal, ali sanja, v ušesih mu je brnelo enolično zvonjenje. Potem je videl, da so dvignili Mataja. Glava mu je onemogla omahnila vznak in osteklenele oči so zastrmele naravnost v Lipovca, ki je

čepel v mizi in s preplašenimi očmi še zmeraj gledal v zapeček. Godec je sunil harmoniko še bolj na hrbet in odšli so na cesto in sprednji so povešali glave ko pogrebniiki.

Lipovec je zlezal iz ruševin in iskal po sobi. Nikjer ni bilo človeka. Pač, na pragu je stala žena. Strahoma se je ozirala vanj.

»Ti si ga ubil?«

»Ubil? Kaj se to pravi?« je iskal opore. »Nihče ga ni ubil. Že davno ni bil pri pravi.«

»Padel je,« je podvomila. »Nesreča, se reče. Kaj vse prinese tak človek!«

»Pijanci so. Pijani so vsi skupaj. In kaj hodi prav sem!«

Smejale se je in glas mu je drhtel. Opotekel se je na prag in se ozrl po vasi. Tam daleč pod klancem so se vlekle ljudje. Šli so navkreber in dvigali so kolena, kakor da gazijo v celem. Dva sta nosila Mataja, razločil je roko, ki je visela od telesa, kakor bi hotela zgrabiti zemljo.

Obrisal si je čelo in zapahnil vrata. Hotel je popraviti v sobi. Roke so mu trepetale, hodil je nekaj časa od omare do mize, nato je pustil vse, kakor je bilo. V glavi mu je brnelo. Sedel je na klop in se zagledal proti zapečku. Pomel si je oči in pokimal. Da, to je popolnoma razumljivo. Tam v temi je sedel nekdo, nepremično je sedel in segal z glavo do stropa. Lipovec je čutil, da mu sunkoma bije nekje v zatilniku. Smehlja je segel z roko tja zadaj. Čutil je mokroto. Obrisal je krvavo roko in si znova pomel oči.

»Pa sem mislil, da so te odnesli,« je dejal v zapečku sedečemu.

»Kako bi me odnesli, če sem pa angel smrti,« je odgovarjal oni polglasno. V obraz je bil nerazločen, meglen, glas mu je pa podrhteval in sedel je nepremično kot Mataj.

»Da je le vse prav,« je rekel Lipovec. »Strašne sanje sem imel. Ali boš kaj pil?«

Segel je z roko po žganju. Privlekel je steklenico iz omare in jo postavil predse. Zdelo se mu je, da je oni odkimal.

»Kakor hočeš. Nekaj požirkov se prileže.«

Nagnil je steklenico in pil dolgo, dolgo. Obraz mu je napolnilo zadovoljstvo. Obdržal je steklenico v naročju in jo božal. Potem se je znova zazrl proti zapečku. Morda bi rad zaspal? Kar zaspil je godel sam zase. Zopet je nagnil steklenico. Zibal se je nekaj časa na klopi, nato se je opotekajoč približal peči.

»Žezla ne maraš več in plašč si tudi pustil, Mataj! Kakor hočeš!« se je skušal nasmejati. Potegnil je k sebi staro vrečo in dolgo palico. Pod klopjo je ležal klobuk s petelinjimi peresi. Zbezal ga je na prosto in ga varno pobral. Obrisal ga je z rokavom in spoštljivo godel predse:

Max Buri: Kmet iz okolice Berna.

»Takah stvari naposled ni treba zavreči, ali ne?«

Zdaj ni več pogledal proti zapečku. Zdelo se mu je, kakor da se je do kraja dogovoril. Sedel je na klop in poveznil klobuk na glavo. Olajšano je spustil roke predse in se zazrl v polomljeno mizo. Zamolklo se je pogovarjal z onim v zapečku, ne da bi ga pogledal:

»Tisto gotovo ni bilo lepo, no, Reza bi vendar umrla. Koliko časa pa sploh človek živi? Čemu bi se razburjal zaradi tega? In hiša je bila zadolžena. Pa če hočeš, bi lahko zamenjala. Zdaj je zima in sva oba stara. Ali ne? Saj se mi je zdelo, da bo prav. Lahko se napiš v zapečku in ostaneš, kolikor ti drago. Jaz pa pojdem po vasi. Že dostikrat sem premišljeval, kako je s tem tvojim življenjem. Pustni dan je in ljudje so prijaznejši kakor drugače.«

Nerodno si je ogrnil staro vrečo ter se dvignil, opirajoč se na palico. Napravil je nekaj korakov in se zamajal in blizu vrat se je ustavil. Kri mu je napolnila obličje; ko si je brisal rano, se je bil umazal in zdaj je napolnjeval njegov obraz izraz strahu. S široko odprtimi očmi je iskal po zapečku:

»Saj najbrž že spiš. Nič se ne boj, vrnem se še o pravem času. Mislim, da mi ne boš zameril.«

Previdno je odprl vrata, da bi ne zaškripala, in jih spet previdno zaprl za seboj.

Na pragu je zadel na ženo. Naguban obraz ji je pobledele, ruta ji je zdrsnila na vrat. Spustila je košaro, ki jo je nosila, ter se prijela za glavo:

»Jezus Marija!«

Lipovec se je pa sklonil k njej, čuden smehljal mu je gorel krog usten in ji je razložil:

»Z Matajem sva zamenjala, pomisli, kar zadovoljen je bil. Zdaj spi na peči in mir mu daj, ker je truden. Dober človek, ta Mataj, in nič ne zameri, da je bilo včasih kaj narobe. Malo bom pogledal po vasi in se bom vrnil.«

S sklonjeno glavo, ogrnjen v raztrgano vrečo in z dolgo palico v roki je stopil pred hišo. Za trenutek je neodločno postal. Rahla burja mu je vzdigovala peresa na klobuku in raševinasti plašč je zaplapolal ob telesu. Potem je počasi stopil skozi Višavo in dobrodušno mrmral predse. Po otročje se je veselil, kadar je zagazil v sneg in, ko je prišel do prvih hiš, je dvignil glavo in skušal zapeti.

Pri fari je zaklenkal navček, nekje so z zategnjenimi glasovi kričali otroci in skozi zimski dan je legalo nekaj sivega, težkega.

OB PREPADU

JAN PLESTENJAK

V belo sobo in na tri bele postelje je gledala čudovita pomlad. Beli, kelihom podobni cvetovi priseljenega drevesa so se ponujali in rdeče nadahnjeno mežikali. Breze so bile že skoraj zelene in na gredah so se belili prvi cvetovi primul in marjetic.

Ležal sem nepremično, dihal počasi, vselej me je v prsih zbudlo. Moral bi zakašljati, pa se je trgalo v meni in me dušilo.

Tudi roke so mi bile bolne in prečudno bele. Zdelo se mi je, da kar sproti plahnim in usiham. Zdaj pa zdaj me bo stisnilo za vrat in te bele stene se bodo stemnile in beli cvetovi, naslanjajoči se prav na šipo, bodo popadali uveli in črni v črno brozgo na cesti.

Na desni postelji je hropel neznanec. V glavo je bil zabuhel, mežal je, hropel, se zdaj pa zdaj neznanško skremžil, vztrepetal, ustnice so se mu hotele zganičiti — morda bi rade razodele najslajšo in najbolj skrito skrivnost.

Tiho je vstopil zdravnik, dolg in suh, za njim sestra strežnica. Potipal mu je žilo in molče namignil sestri. Zamislil se je ter zdaj pa zdaj s svojimi črnimi pa dobrimi očmi pogledal bolnika, ki ga je dušilo in mu napenjalo prsni koš.

Sestra je prinesla nekam veliko brizgljo in zdravnik je pomerjal, iskal žilo, jo pretisnil, da je nastala nabrekliina. Zabodel je in moj neznanec se še zmenil ni. Iz steklene brizglje se je počasi cedila motna tekočina

in polzela v bolnikovo kri. Nisem odmaknil oči ne od neznanca in ne od brizglje; zdaj pa zdaj se mi je zazdelo, da so modre žile na rokah nekam zbledele in da obraz dobiva drugačno, mlademu zdravju podobno barvo.

Neznanec je globoko segel po sapo in si oddahnil, oči pa ni odprl. Nepremično je ležal in še zmerom hropel, najbrž se ni nič zavedal.

»Zakaj si mu vbrizgal?« sem vprašal zdravnika, s katerim sva nekoč skupaj revščino tolkla. Pogledal me je in se začudil. Videl sem, da so njegove oči zaskrbljene.

»Srcé mu peša!« je šepnil in odmaknil oči. Mene je čudno speklo in nehote sem si jel ogledovati žile na rokah in nohte na prstih. Žile so bile nabrekle in modre in lene ko algasti jarki po ljubljanskem barju. Nohti so bili ko z voskom prevlečeni in zdaj pa zdaj skoraj prozorni. Tudi dlan se mi je zazdela prozorna.

»Moj Bog, saj tudi meni srce peša!« je zagomazelo v meni. Nenadoma so mi oči ušle skozi okno in pomlad je bila tako čudovito lepa. Zdelo se mi je, da se cvetje mojim očem odmika, kot da bi bili moji pogledi strupeni. Stene niso bile nič več tako bele, zdelo se je kakor da se je mrak razlezel po sobi.

»Gospod, kaj vam je povedal zdravnik?« mi je pošepetal tretji bolnik. Operiran je bil in zato bled in prepaden. Tudi jesti mu še niso dali, kar ga je nazarenško jezilo. Volka bi pojedel, je molédoval in se niti za lepoto pomladi ni zmenil.

»Srce!« sem izgohtal, operiranec je pa zmajeval z glavo in zapičil oči v neznanca.

»Potem je pa slabo!« je menil, da me je še bolj zbolelo. Gledal sem svoje in neznančeve roke, jih primerjal in ugibal in vse mi je reklo, da so moje žile prav tako modre in nabrekle.

»Ali res?« sem se začudil, čeprav mi je bilo prav za prav vse jasno. Če srce peša, ne more kazati na dobro. Zdravnik se ni lagal.

Vstopila je na pol gosposka ženska. Bila je oblečena črno, da ji je bil obraz, najbrž objokan in neprespan, še bolj bel.

»Milan!« je zajecljala in se prijela za neznančevo posteljo. Debele solze so se ji ulile, zdrknile po svileni črni bluzi in se zalesketale v soncu, ki je prav tedaj pogledalo prečudno radovedno v bolniško sobo.

»Milan! Poglej me vendar. Jaz sem! Tvoja Mimi je pri tebi! Ali slišiš? Mimi je pri tebi, poglej me vsaj in reci, da me ne boš zapustil!« je zaihtela, mu poljubljala čelo, ustnice in mu objemala skoraj mrtve roke.

»Gospa, nič ga ne razburjajte. Ne izprašujte ga in ne govorite mu veliko. Mir je zanj rešitev!« jo je posvarila bolniška sestra, ki jo je bil poslal zdravnik.

»Moj Bog! Da bi me vsaj spoznal!« je zastokala žena in stiskala k ustnicam možjevo roko, da bi zadušila

obupne besede, ki so hotele same bruhniti v svet in razodeti ljubezen do moža, ki leži v omedlevici...

Neznanec je le za hip odprl oči, pogledal z belino, da je bil pogled kar grozen, toda žena ga je bila neznansko vesela.

»Spoznal me je!« se je obrnila k meni in čakala z vprašujočim pogledom, kdaj ji bom pritrdil.

»Pa res!« sem izjecljal, kajti samemu mi je bilo tako tesno in davilo me je, da se mi je meglilo pred očmi. Zbadalo me je in rad bi se bil obrnil, toda vse se mi je uprlo.

Žena me je čudno pogledala in opazil sem, da se je ozrla na list nad posteljo, primerjala in potem povsila oči.

»Tudi vi imate pljučnico?« me je tiho, mehko in sočutno vprašala.

»Tudi!« sem zastokal.

»Ne bo hudega, vi ste še mladi!« je dodala in obrišala možu ves prepoteni obraz; znova so jo oblile solze. Njen mož se ni ganil, hropel je in zdaj pa zdaj se mu je v prsih utrgalo. Obraz mu je spreminjal barve in ustnice so se krčile v bolečino.

Žena mu je popravila odejo, poravnala vzglavje, mu z roko hladila čelo ter mu šepetala tiho in vdano, da bi ga prebudila in ga ugrabila smrti.

»Da bi le ne zaspal!« jo je zaskrbelo in ozrla se je vame.

»Truden je!« sem ji odgovoril in se mučil, da bi že z besedo ne razodel prehude misli, ki se je razpletala v strašno slutnjo.

Poldne je zvonilo. Žena je pokrižala sebe in moža ter šepetaje molila. Šepetaje sem ji odgovarjal le jaz, ona me je pa zdaj pa zdaj hvaležno pogledala in se mi z očmi zahvaljevala.

Vstala je, poljubila moža na usta, na čelo, prižemala nase njegove voljne roke in dušila solze.

»Moram domov! Ob treh se šele vrnem!« mu je zašepetala na uho, on pa je le hropel, lovil sapo in prsni koš se mu je silovito napenjal.

»Zbogom za ta čas!« se je poslovila, pri priprtih vratih še enkrat obstala in gledala moža, ki je lovil sapo in mu je v prsih že kar grgalo.

Operiranec je zamahnil z roko in nekaj zamrmral, jaz pa sem se zagledal v kot. Komaj za dobro drobtino pajčevine je ostalo v kotu in v to pajčevino se je zapredla muha, ki se še ni dobro razgledala in ogrela. Utripala je in plahutala, pa se zmerom bolj zapletala. Zasmilila se mi je, a sam nisem vedel zakaj.

Neznanca je davilo in čudno stresalo. V sobo so stopili zdravnik, strežnica in strežnik in odnesli posteljo z neznancem. Nič ni odprl oči, le slino sem opazil, ki se mu je nabirala na ustih. Operiranec se je pokrtil z odejo, jaz pa sem strmel v neznanca, dokler ga niso odnesli v neko sobo in zaprli vrat.

Onemel sem in pozabil na svoje modre žile na rokah in na trganje v prsih.

Pljučnica! Ta misel me je šele predramila in zazdelo se mi je, da so tudi mojo posteljo odnesli v neznano sobo, da bi sam umrl tam in da bi ne vznemirjal drugih.

»Na dopust so ga poslali!« je zamrmral operiranec in oči so mu bile rosne; odgrnil je bil spet odejo.

Jaz sem ga začudeno pogledal, kot da ga nisem razumel.

»Na večni dopust!« je dodal in zdelo se mi je, da me je pomilovalno pogledal.

Muha v kotu se je še zmerom mučila in cvetovi priseljenega drevesa so bili čudno lisasti, skoraj uveli, čeprav sonce ni pripekalo in so bile še celó strehe vlažne.

Prostor, kjer je stala neznančeva postelja, se mi je zdel strašno prazen. Z očmi sem ga preletel vsak trenutek, čeprav me je vselej zazeblo v duši in se mi je vsak hip zazdelo, da so se odprla vrata.

Zadremal sem, operiranec pa zaspal. Nenadoma sem začutil, da mi je nekdo dvignil roko in jo stisnil za žilo.

Dolgi zdravnik je stal pred menoj, se mi prijazno nasmehnil, kot da ni nič in kakor da je le iz navade pogledal, kako in kaj je z žilo.

»Si spal? Ti je že kaj odleglo?« me je vprašal, strežnica pa je oddrsala iz sobe. Zdravnik ji je na-

Perica. (Fot. Fr. Krašovec.)

mignil in ga je takoj razumela. Takrat sem se stresel in še odgovoriti nisem mogel. Vse sem razumel!

»Da te ne bo kašelj dušil!« se je muzal zdravnik, ko mu je strežnica stisnila brizgljo v roko. Takoj sem videl, da je prav tista kot pri neznancu, in prav taka motna tekočina se je svetila skozi steklo.

Doktor mi je otipaval žilo in končno molče potisnil konico v kožo. Na lahno me je zaskelilo in, ko mi je oko za trenutek ošvignilo kot, v katerem se je trapila utrujena muha, se mi je zdelo, da bi njen ugriz ne bil bolj boleč. Ko pa je doktor pritiskal na bat steklene brizglje, je prijetno zagomazelo po žilah in se čudovito mehko pretakalo. Občutil sem, kot da me nič več ne stiska v prsih, da me nič več ne duši, le ko sem pogledal svoje roke z nabrekliimi modrimi žilami in jih primerjal z zdravnikovimi, me je zaskrbelo; spomnil sem se neznanca in zdravnikovih besed: »Srcé mu peša!«

»Sedaj se pa lepo odpočij, nič ne bo hudega. Gorenjska kri ni voda!« se mi je nasmehnil in me potrepil po licu. Zdelo se mi je, da je bila njegova prijazna beseda zlagana in da je taka pač morala biti. Iskal sem njegovih oči, pa mi jih je odmikal, da bi se ne izdal. Potem se je poslovil.

Vbrizg me je utrudil. Nekaj časa sem še slišal korače s hodnika in smrčanje z operirančeve postelje, potem pa je vse utihnilo in tudi muha v kotu je omagala. Vse je odmrlo, nisem čutil ne rok ne telesa, stemnilo se je in vse ugasnilo.

V sanjah sem se znašel v čisto tujem svetu. Tuji ljudje so stali okrog mene, me čudno ogledovali in se skrivnostno razgovarjali. Pogledal sem se in videl, da sem v raševino oblečen, da sem zvezan in da stojim pred sodniki.

»Obsojenec!« je zagomazelo po meni in me vsega spreletelo.

In tedaj so mi jeli naštevati strašne in velike zločine: izdajstvo domovine, umor iz koristi, požig...

»Kaj je to mogoče?« sem se spraševal in tipal po duši, a se nisem mogel ničesar spomniti. Popisali so mi vse po vrsti in orisali zločin za zločinom tako prepričevalno, da sem povsili glavo in skesano priznal.

In tedaj se je jelo zbirati ljudstvo iz vseh mogočih krajev in v prečudnih nošah. Da, med njimi sem zagledal tudi svojo sivo mater, ki je odrivala s suhimi komolci ljudi, da bi se prerila do mene. Spoznala me je in hotela še spregovoriti z menoj. Prav gotovo ni verjela, da bi mogel biti njen sin zločinec.

Obsojili so me na smrt in me vlekli pod steber, ki je bil postavljen blizu starega zidovja.

»Vislice!« mi je nekaj reklo, nisem se pa prav nič prestrašil. Hladen sem postajal in brezbrizen in kavelj, na katerem je visela vrv, se mi je zazdel prešibak za tako hudega zločinca.

Mati se je prerila prav do mene in me pokrižala, svoje stare molitve je zašepetala in me blagoslovila.

Tedaj pa me je pograbil rabelj in me potiskal pod steber; občutil sem koščene roke, ki so mi stiskale mišice.

»Ne bom ušel!« sem zastokal in se opotekel, ker me je zbolelo.

Z glavo sem udaril ob steber, tako surovo me je potisnil pod vislice in že delal zanko. Vrv je bila hladna in raskava, da me je kar zaščegetalo po vratu...

Pri postelji je stala mati; držala me je za glavo, dolgi zdravnik mi je pa tipal žilo in se veselo nasmehnil. Meni je bilo strašno vroče, lačen in žejen sem bil kot najbolj utrujeni romar... Tedaj sem zaslišal zdravnika, ki je šepnil materi: »Je že dober!«

»Hvala Bogu!« je izjecljala mati in me pokrižala. Neznansko mi je odleglo.

»Prebito, bali smo se zate!« mi je drugi dan razodel skrbni dolginasti zdravnik in naročal strežnici, kaj vse mi mora skuhati.

P E S E M S V O B O D I

VINKO BELIČIČ

Svoboda...

sen stoletni, sad krvi,
cilj neugasljivih koprnjenj,
ki narodom si sredi tenj
vzkresnila v zmagoslavni sij!

Svoboda...

Šli smo si iskat usod
z nasmehom, s svetlimi očmi.
Mi prvi rod... Že se temni
to sveto jutro vsepovsod.

Svoboda...

Dvigne se orjaška pest,
grmenje tankov, hrum letal...
in ruševine, smrt, bolešt
prinese s sabo strašni val.

Svoboda...

omahneš v noč ko duša v greh,
ko duša vstaneš v božji svit.
Ti srcem meriš njih privid,
jasniš ga v mučeništva dneh.

Svoboda...

iz kosti, solz in iskanj
luč porojena, sveti v rod
iz roda nam! Ti sinjih sanj
več ne povesi se perot!

Nicolas Tassaert: Nesrečna družina. (Pariz, Luksemburški muzej.)

SLOVAŠKA POTA

VIKTOR SMOLEJ

Leto 1685.

Nad vrata v obzidju je vzdian okrogel grb mesta Trnave. V prvem okroglem pasu se glasi napis: »Žig meščanov trnavskih s kolesom sreče.« Naslednji ožji pas ima alfo in omego pa zvezdo in mesec, v tretjem še ožjem pasu je spet latinski napis: »In Bog v kolesu«, sredi vsega grba pa je bradat Kristusov obraz. Srednjeveško igro v kolesu sreče so torej Trnavčani pokristjanili s pobožno mislijo: Bog je začetek in konec vsega. Tudi srečo vodi le On.

Kolo sreče pa je marsikateri Trnavčan hotel sukati po svoji volji.

Bilo je v letu obleganja Dunaja 1685, v tistem letu, ko so se izkazali tudi ljubljanski študentje, kot pravi naša narodna pesem. Velika turška vojska je prišla pred Dunaj in ga obkolila. Spotoma je pomandrala in oplenila vse dežele, seveda tudi slovaško. Za Turki je šel njihov zaveznik Emerik Tekeli s svojo vojsko. Du-

najski absolutizem Habsburžanov je vedno bolj natezal vajeti in tako je na strani Turkov hotel Madžar Tekeli s svojimi kruci izvojevati Madžarski samostojnost. Šel je za Turki in kakor oni tudi sam pustil, požigal in moril. Turški vojskovodja si je nameraval odpreti vrata v Evropo — Dunaj, Tekeli je hotel manj: obvladati samo Ogrsko in postati gospodar pokrajine, ki jo je odrekal Habsburžanom.

Tako je za turškim hrbtom hotel zavzeti Trnavo, ključ zahodne Slovaške in Považja. A morda je živel v njem tudi spomin na davnega deda iz Trnave.

Trnava je pred sto leti imela znamenitega meščana Sebastijana. Bil je prav za prav kmečke krvi, hotel pa je postati plemič. Zakaj pa ne! Kot konjski mešetar in trgovec je imel trgovske zastopnike v Nürnbergu in v Debrecinu, torej daleč na zahodu in globoko na vzhodu. Prodajal je konje Turkom in Nemcem, sploh pa je prodajal vse, kar mu je prišlo pod roke. Nekoč so ga cesarski ujeli in odvedli v Bratislavo v ječo. Pa so ga kmalu izpustili, le tovor so obdržali. Denar je namreč opravil svoje. Z denarjem je dosegel tudi plemiški naslov, ko je cesarski blagajni »pomagal iz zadrege«. Kot plemič je dobil priimek Tekelhaza. Od augsburške bankirske rodbine Fuggerjev je kupil grad Červený kameň pri Trnavi, toda kralj Rudolf II., veliki, malce nori zbiratelj umetnin, starih sabelj in vse mogoče šare, astrolog in alkimist na praških Hradčanih, te kupčije ni potrdil. Ni mu bilo pogodu, da bi se trnavski kramar mešal med visoko plemstvo. Nič zato! Bivši konjski mešetar, sedaj plemič Tekelhaza, se ni dal odvrniti s svoje vedno navzgor držeče poti. Bilo mu je že okoli štirideset let, pa si ni pomišljal vzeti za ženo petnajstletno dekletce iz rodu Doczy-Dojčevičev. Tako je prišel v sorodstvene zveze z mnogimi odličnimi rodbinami. Kupil si je še dva gradova in si nadel ime Tekeli. Napredoval pa je še više. Preskočil je s trgovine — saj mu je premoženje sedaj raslo samo od sebe, ker so mu ga množili najemniki, trgovčiči, tlačani in najemniški vojaki — ter postal vojak. Bojeval se je nekje pri Rabi na meji našega ozemlja v Prekmurju in dobil baronstvo. Ker mu je tako kazalo, je prestopil v protestantizem in se pod Bočkajem boril zoper kralja. Njegov sin je šel študirat v Nemčijo, dobil nove odlične rodbinske zveze in postal najbogatejši posestnik na vsem Slovaškem. Le-tega sin Emerik, vnuk pomeščanjenega kmeta Sebastijana, zaveznik Turkov leta 1685, hoče postati celo ogrski kralj!

Emerik Tekeli, ki je za hrbtom Kare Mustafe prišel pred rodno mesto svojega deda Sebastijana, se je nad tem mestom strašno maščeval.

Ljudstvo je bilo pred turško in Tekelijevo vojsko brez brambe. Da se obvarujejo nasilja, se je bratislavsko župa po svojih poslancih obrnila na Tekelija s prošnjo, naj jih vzame pod svoje varstvo. Tudi

Alojzij Kogovšek: Portret kanonika
Ivana Sušnika.

Trnava se mu je podala in izobesila na mestno obzidje bele zastave. Mestni poslanci so šli Tekelijevemu zastopniku daleč nasproti in ga pospremili v mesto. Svobodnjaki-jezdci so ga vedli v določeno bivališče. Magistrat je prisegel zvestobo novemu gospodu.

Ponoči pa je prišlo še nekaj drugih, a povsem drugačnih gostov, namreč tri sto krucev, ki so se zunaj mesta ustavili po stogovih, skednjih in majerjih. Potrkali so na zaprta mestna vrata ter zahtevali pa tudi takoj dobili pet veder vina, štiri vedra piva, petdeset funtov mesa in dvajset meric ovsaa. Zjutraj pa so pridri v mesto samo. Vdrli so v stanovanje stražnikov pri vhodnih vratih, jim pobrali puške, razmetali pohištvo, vlomili v mitniško blagajno in nato kradli po ulicah, kar jim je prišlo pod roke. Ko so se po nekem manjšem porazu v Malih Karpatih turške in kruške vojske umaknile spet malce proti vzhodu, so kruci spotoma še enkrat obiskali Trnavo in pobrali sol, ki so jo tedaj meščani pravkar dobili, obenem pa vzeli tudi denar, ki so ga meščani pripravili, da bi sol plačali.

A čez nekaj časa so se spet vrnili. Prišli so tudi Tekelijevi poslanci, da spremenijo mestni svet in uredijo verske razmere po navodilih svojega protestantskega gospoda; le-ta je namreč hotel sam obiskati mesto svojega deda. Izmenjali so mestni svet. Pavlincem in benediktincem so vzeli samostansko imetje in ga dali na razpolago Tekeliju. Jezuitom so naložili 30.000 zlatov odkupnine. Mesto pa je »kot dar« izglasovalo in plačalo Tekeliju 3000 zlatov. Za jezuiti je prišel na vrsto tudi kapitelj. 15.000 zlatov so mu naložili, pa iz njega niso mogli iztisniti več kakor le 600.

Dar so meščani izročili Tekeliju obenem s pismom, da so »milostljivemu gospodu pripravljene dokazati svojo zvestobo tudi s krvjo«. Jezuite so posadili na štiri kmečke vozove in jih odpeljali iz mesta. Čez dva dni pa je mogel stopiti v tako očiščeno mesto tudi sam premilostljivi gospod, turški varovanec Tekeli. Pri vhodnih vratih so ga čakali mestni očetje in mu izročili ključe mestnih vrat. Nato so izstrelili dve salvi gospodu v pozdrav. Vse mesto je stalo v špalirju na ulicah z odkritimi glavami in gledalo, kako se v slavnostnem sprevedu pomika kruški knez skozi mesto do nadškofijske palače. Tu ga je pozdravil kapiteljski prošt in ga povabil na kosilo. Popoldne je obiskal še redovnice, frančiškane in jezuitski kolegij in prenočil v nadškofijski palači. Drugo dopoldne je ob devetih poslušal v evangeličanski cerkvi svojega dvornega pridigarja. Ob enajstih je odšel iz mesta v svoj tabor.

Komaj pa je zapustil mesto, je buhnil požar iz skednjeve pri zgornjih vratih. A ko so ga meščani opazili, se je bil že tako razvnel, da ni bilo več mogoče misliti na gašenje; kajti po skednjih in podstrešjih mestnih hišic so hranili samo slamo in seno, ki se je vžgalo. Mestu ni bilo nobene rešitve. Meščani so hoteli zbežati iz mesta, toda gornja vrata so bila zaprta pred Turki, od spodnjih vrat pa je vzel ključe Tekeli. Živina v hlevih se je splašila in začela dirjati po ozkih, kratkih mestnih ulicah. Vse mesto, zakleto v kvadrat obzidja, je divjalo v ognju in krikju. V tej nori zmedenosti se vrata niti s silo niso dala odpreti; zato so pogumnejši plezali na obzidje, da poskačejo dol in se rešijo. V globokih jarkih so se pobijali z obzidij padajoči meščani. Nekateri so se rešili na mestne majerje, toda ogenj je prišel tudi tja. Mnoge, ki so se rešili iz gorečega mesta, so pa polovili Turki, ki so planili iz kruške vojske.

Strašne so bile posledice Tekelijevoga obiska: 58 hiš je pogorelo, a od cerkvá sta ostali samo dve. Ker so se pred turško in kruško vojsko zatekli v trnavsko mestno obzidje tudi okoličani, je bilo žrtev še več. Zgorelo je do štiri tisoč ljudi. Po ulicah so ležala osmojena trupla in poginula živina, pod mestnim obzidjem pa v jarkih polomljeni in ožgani begunci. Da je bilo gorje še večje, so se čez dober mesec kruci ponovno oglasili, da si ogledajo mesto, ki so ga sami zažgali. Odnegli so mestno blagajno in mestne pečate — celó zlati pečat z listine Bele IV., s katero je Trnava dal mestne pravice. Odnegli so z dragimi kamni in biseri okrašeni oklep, ki so ga židje poklonili kralju Matjažu, ker jih je rešil, ko so jih hoteli Trnavčani izgnati iz mesta. Pobrali so po cerkvah zlato in srebrno cerkveno posodje in prenehali z ropanjem šele, ko je prišla vest, da je poljska in nemška vojska premagala Turke pred Dunajem in da se Turki umikajo pred vojsko Jana Sobieskega in Karla Lotarinškega.

Obisk pri Družbi sv. Vojteha

A Trnava danes ta dan?

Skozi Bernolákov nasad pridem do samega Bernolákovega spomenika: skupina stoječih in pol sklonjenih postav se obrača proti posebej sedečemu duhovniku Bernoláku, ki drži v levici knjigo, desnico pa je razprl proti skupini in pravkar izrekel besede: »Slovaki, pišite po slovaško!« Zelo razgibano duhovno življenje v univerzitetni Trnavi je ustvarilo kulturno ozračje, ki je rodilo konec 18. stoletja Bernolákov književni prerod. Ta je utemeljil za slovaški književni jezik zahodno slovaško narečje. Še večje kulturno dejanje je bila 1872 ustanovitev Družbe sv. Vojteha, največje slovaške katoliške ljudske založbe, posestrime slovenske Mohorjeve v Celju, hrvatske sv. Jeronima v Zagrebu in poljske sv. Vojteha v Poznanju. Trnava je sicer dandanes industrijsko središče zahodne Slovaške, svoj narodni glas pa ima kot središče živega delovanja Družbe sv. Vojteha (slovaško: Spolok sv. Vojteha, o katerem glej daljši članek v Mladiki letnik 1935, št. 9 in 10).

Mimo frančiškanskega samostana in cerkve tik za obzidjem pridem pred hiše, ki so last Družbe sv. Vojteha. Ena je visoka in nova, drugi dve pa sta enonadstropni. Grem, da pozdravim gospoda upravnika. V knjigarni v novi hiši mi naročé, naj ga poiščem v sosednji hiši v pisarni. Dvignem se torej v prvo nadstropje, kjer pozdravim najprej mladega tajnika, literarnega vodjo Družbe, ki spočetka niti prav ne razume, da sem Slovenec in da sem prišel samo pozdravit. Menda sem se mu preveč nerazločno predstavil. Nato pride upravnik sam, monsignor v zrelih moških letih, ki me sprejme z vso toplino. Razgovorimo se o naših družbah, o njegovih obiskih v Ameriki, kjer pozna skoraj vse slovenske duhovnike, o knjigah, o novi slovaški republiki itd. Tajnik stresa domislice in dov tipe in odide nato izbirat knjige, da mi jih dajo v dar. Faktor iz tiskarne pa me spremlja, da si ogledam družbene prostore. Knjižnica je zlasti bogata s starimi knjigami jezuitskih tiskaren iz časa jezuitske univerze v Trnavi.

Po hodnikih visé razne fotografije, ki se nanašajo na preteklost Družbe, in kamenotiski slik s kraji, ljudmi in nošami. Velika je sejna dvorana s slikami vseh predsednikov družbe, poleg nje pa je lična kapela. Na dvorišču stojé odlivki nekaterih spomenikov katoliškim možem, za katere je poskrbela Družba. Posebna sobica v hiši je prirejena za znamenitejše goste. Poslikana je namreč z narodnimi okraski, opremljena z barvanim kmečkim pohištvom in kar zagrnjena z narodnimi vezeninami in našitki. Tu je tudi spal, pripoveduje vodnik, oče naroda Hlinka, kadar je prišel kot predsednik Družbe na občni zbor v Trnavo. V pri-

tličju ima Družba tudi svoj lastni muzej, ki je deloma krajevni, trnavski, deloma pa hoče biti društveni in splošnokulturni. Tako se bijejo med seboj arheološke najdbe in ljudske noše — celó balkanske — knjige in orožje. Ko se vrnem v pisarno, odidem na skupno okrepčilo. Gospod upravnik se mi dozdeva kakor Bernolák. Podoben mu je po obrazu in po lasch. Dovolj ima dela in opravkov. Pred vojsko je bila Družba svetinja vsakega veri in narodu zvestega katoliškega Slovaka. Bili so to časi, ko so matere mogle učiti otroke slovaškega branja le iz vojtehovskih molitvenikov in zato ni čudno, da je kak molitvenik dosegel naklado 200.000 izvodov. Občni zbori pred vojsko so bili prave demonstracije proti madžarski oblasti, ki ni dopuščala nikakega narodnega delovanja. Žigmund Bubics, škof v Košicah, je v čisto slovaških farah pred vojsko prepovedal širjenje svetovojtehovskih knjig, češ da so nerodoljubne, to je nemadžarske, in se je skliceval pri tem na madžarskega liberalnega poslanca, ki da jih je za take razglasil v peštanskem parlamentu. Ko so slovaški verniki izsilili v Košicah in v okolici slovaške maše, je to škof pripisoval pritisku Družbe sv. Vojteha in je naročal duhovščini, naj zabranjuje ljudstvu vstopati v to družbo. Tako pravi v svoji družbeni zgodovini njen sedanji upravnik, duhovnik. Strašno preganjanje slovaške narodne besede pod Madžari se ne dá primerjati z metodami, ki so jih uporabljali nad Slovenci pred vojsko Avstrijci. Po vojski se je Družba naglo razvijala. Dosegla je 110.000 članov, ki za letnih pet kron dobijo koledar in dvoje poučno zabavnih knjig. Poleg teh knjig za ljudstvo pa Družba izdaja še vrsto mesečnikov, zbirke za izobražence, šolske knjige itd.

Večer mineva v sproščenem razgovoru. Prihaja noč in hlad po vročem poletnem dnevu.

Tine Gorjup: Na planini.

GOSPOSKI HLAPEC

IVAN ZOREC

NADALJNI SPOMINI KOTARJEVEGA NANETA

11. Družčina.

Tovariši v pisarni so bili, razen enega Slovenca in dveh, treh Italijanov, zgolj Nemci; prav tako tudi po drugih oddelkih ravnateljstva. Nič slabega ne morem reči o njih. V skrivnosti službenega mehanizma so me uvajali prav prijazno vsi. Trdot in osornosti nisem čutil nobenih. Morda tudi zato ne, ker me je načelnik, čeprav tudi sam trd Nemeč, zmerom imel nekako na očeh. S tovariško prijaznostjo se spominjam skoraj vseh še zdaj.

Ob prostem času so me prav tovariško vodili tudi v gestilniško družčino, češ da me morajo — instalirati.

Sprva mi je to bilo močno všeč, kar nekako počaščenega sem se čutil, da sem tudi jaz med njimi imel Sitz und Stimme — pravico modrovanja in moževanja. Ampak 'instalacije' so bile prepogoste in prezamudne; gostiln še nisem bil navajen, razen cigaret ni moj telesni organizem potreboval nobenega dražila in mamila; še sem bil trden in zvest reku: Uti, non abuti — rabi, ne zlorabi. In časa se mi je zdelo škoda, še bolj nemara tudi denarja, ki sem ga imel zmerom premalo, zaslužka pa še nobenega.

E, spet mi je pela prav tenka — nemila znanka iz nižav in težav.

Kolikor sem mogel brez velike zamere, sem se jim izmikal; le kadar so začeli mleti kaj o knjigah, sem omagal in jim vselej prišel pod kolesa, pa sem se jih precej spretno otepal vseh in jim strigel besede; malo-kdo mi je mogel kaj prida do živega.

Tisto malo, kar sem tačas prav za prav vedel o slovstvu, je bilo v primeri z njihovim znanjem vendar tolikšno, da sem ob takih prilikah tako rekoč vodil ves pogovor.

»Tatsächlich, ein ganz geriebener Kerl — res, prebrisan kavelj!«

»Es ist ein Genuß, hie und da auch solche Gespräche zu führen — človek kar zaživi ob takih pogovorih.«

Take pohvale — kaj bi tajil — so milo božale srce, misli pa so mi vselej hvaležno trenile v nižave moje uboge mladosti in do matere, ki mi je že ob abecedniku prerokovala, koliko knjig še spoznam, če se prav pridno zadam učenju in branju. Obenem sem, stoječ sredi življenja že na lastnih nogah, začel v nekakem strahu božjem spoznavati, kako velika in čudovito lepa stvar je umetnost. Kakor bi govoril o največji svetinji, te vse pazljivo poslušala, če v pametni družčini mirno govoriš o slovstveni ali kateri drugi umetnosti. Njen čar je tako velik, da se mu nobeno omikano

srce ne more upirati — mik in moč umetnosti ga zameta vsega. In to, mislim, je že zadosten dokaz njenega božjega izvora...

Med tovariši pa je včasih bilo tudi nekaj takih, ki so se v kakšni večji vinski razmajanosti vtikali tudi v politično zgodovino in z njo ohlapno dokazovali neko umišljeno pravico nemštva do vsega Primorja in do večjega dela tudi drugih slovenskih dežel.

»Aha,« sem od togote pihal sam vase, »to ti je torej tisti ‚Drang nach Osten‘ — pohlep po Vzhodu, to ti je ‚Brücke zur Adria‘ — most do Adrije!«

Deutscher Volksrat — nemški narodni svet, ki je tudi v Trstu imel svojo Ortsgruppe — podružnico, je v tistih časih res zvitorepil s takimi namerami.

Sprva si nisem upal naravnost in na glas udariti. Bal sem se jih. Nemci so, vsa država je v nemški oblasti, škarje in platno imajo v rokah, kakor nič bi me združnili, če drugače ne, pa ob strokovnih skušnjah, ki mi jih bo delati pred zgolj nemškimi komisijami.

Molčati, kar molčati pa vendar nisem mogel. Mirno sem se uprl in jim povedal, kakšna prav za prav je zgodovina in kakšne so pravice naših dežel. Zgodovino sem tačas precej dobro poznal, tako mi ni bilo težko z dejstvi in letnicami metati okoli sebe.

»Wohl wahr, ein geriebener Kerl —«

Politika, razen narodnoobrambne, mi je že tačas bila zoprna prav do kraja. Zato sem se posihmal vselej umaknil, kadar so v družčino prikikirikali politični petelini.

12. Tovariš Maks

Tovariš Maks je bil samec, star že skoraj petdeset let in Nemeč, pa sva se vendar kaj lepo razumela. Počasi sva se tako sprijateljila, da mi je marsikaj zaupal. Všeč mi je bil, ker sem kmalu spoznal, da je skušen in precej izobražen mož.

Včasih je bil nekoliko piker; zdelo se je, ko da skriva neko bolečino. Velike družčine ni maral. Kadar sva bila vkup, sva bila zmerom le sama.

Kako, da nikoli ni v nobeni večji družčini, sem ga med nekim sprehodom oprezno vprašal.

Fikro se je zasmel in prav počasi dejal:

»Vem, ljudje se radi družijo, še raje pa pariyo. Jaz ne. Do ljudi mi je kakor do mušic ondile.«

Začuden sem se nasmehnil bizarni — nenavadni primeri.

»Da, res,« je nadaljeval. »Lahko bi jih kar pohodil, ljudi ali mušice, to bi mi bilo vseeno, vest bi me prav nič ne pekla.«

Debelo sem ga pogledal, nisem vedel, ali se šali, ali kaj mu je, da tako govori.

»Da,« mi je pokimal. »Veste, ljudje so malopridneži skoraj vsi ali pa so tepci. Kdor to ve, zna z njimi

ravnati. Kaligula, rimljanski imperator, jih je poznal in zaničeval, saj je tudi svojega konja poslal v senat — nekatere države ga posnemajo še zdaj.«

Kar strah me ga je postalo. Tako strupen in zasmehljiv ni bil še nikoli. Najbrž sem ga tako čudno pogledal, da je to opazil in se ustavil.

»Ne zamerite,« se je kakor popravljal, »daes praznujem neko prav posebno obletnico, tako, da bi res lahko vse pohodil in pomezgal v prah. Preden se razideva, vam ob kozarcu vina morda povem kaj več.«

Vselej sem pazil, da ga ne bi kaj razdražil, to pot pa je vendar nisem mogel zadržati misli, kar na jeziku mi je ušla.

»Ali niste nemara presami, brez svojih ljudi?« sem tvegala. »Božja, lepa stvar je umen zakonski par.«

»Da, da,« se je še pikreje zasmel, postal in me stresnil za ramo. »Neumnost je poglavitno gonilo, ki suče nori svet!«

Glede tega mi je mlado srce pelo čisto drugačne pesmi.

»Zakaj bi bil prav zakon taka neumnost?« sem svoje pesmi branil z velikim prepričanjem.

»Uradnik se ne bi smel ženiti kar tako, kakor se tudi duhoven in častnik ne smeta,« je odmahnil. »Cerkev in država že vesta, zakaj branita. — Veste, pre-slaba je naša uradniška plača, da bi si človek nakopaval še družino.«

»Kaj ima samo bogatin pravico do družinske sreče?« sem se upiral.

»Pravico do nje ima tudi siromak, pametno pa stori, če jo na miru pusti. Mar ni že zadosti bede na svetu?«

»Potemtakem bi morali delati, da bi se zemske dobrine drugače delile; tako bede ne bi bilo več.«

»Da, to bi bilo treba!« je zavpil skoraj na glas. »Če bi bilo na svetu več reda, več pravice in poštenosti, ne bi nihče vedel, kaj je beda.«

»Razumem,« sem mu pritegnil, »zemlja je dobra in rada rodi, v obilju ima vsega za vse ljudi.«

Ves goreč se je sprožil v razpletanje socialističnih doktrin — naukov, ki sem jih vse že dobro poznal.

»Hudo, prav hudo bo, ko bo na svetu vsega preveč,« je dejal in premolknil.

»Ljudi?« sem vprašal.

»Ne, ljudi ni ne zdaj in jih ne bo nikoli preveč za vso zemljo. Preveč pa je že marsičesa; preveč je bogatije in oblasti v enih rokah; preveč je samogoltnosti, preveč krivice in preveč greha zoper bližnjega.«

Molče sem pokimal.

»Preveč je tudi uradništva,« je pokimal tudi on; »saj drug drugemu skoraj že podstavljamo nogo.«

»Kaj se vam ne zdi, da je uradništva včasih tudi kar premalo?« sem opomnil.

Nekoliko je pomolčal, preden je odgovoril:

»Morda, ker je od vseh preklete birokratičnosti preveč; dolge, nepotrebne pisarije nas zaposlujejo, da nas je včasih za pravo in produktivno — koristno delo nemara res premalo. Uradništvo so zmaličili v kasto tintnih kulijev, služočih le režimu pa suhi črki.«

»Kajne, ljudstvo bi moralo imeti več besede.«

»Bog ne zadeni!« se je kakor ustrašil. »Potlej bi bilo šele hudo in slabo, če bi nas stranke nastavljale in odstavljale!«

»E, stranke niso ljudstvo, vsaj zdaj še ne,« sem debelo povedal svojo modrost. »Stranko se delajo in se v njenem imenu napihujejo tisti, ki slepijo ljudstvo in ga varajo.«

»Tako je, približno tako,« se je nekoliko nasmehnil. »Človek bi pa kaj dal, če bi res natanko zvedel, za koga so bila storjena taka ali taka dejanja, o katerih ljudski sleparji česnajo, da so bila storjena — za domovino.«

Politike sem imel že zadosti. Previdno sem ga skušal vrniti do misli, da je presam in da naj bi se oženil, češ saj mu mora biti tako samemu pusto in dolgočasno.

»O, v mojem besednjaku ni besede ‚dolg čas‘; še vem ne, kaj je to, toliko dela imam sam s seboj,« me je posekal. »Laborantibus portus et refugium bibliotheca — delavnim ljudem je knjižnica pristan in zavetje.«

Take besede so me seveda hudo hudo navdušile in mi ga še bolj približale. In to sem mu precej tudi povedal, češ kako dobro ga razumem, ker da sem tudi sam ves mrtev na knjige.

S palicama. (Fot. Fr. Krašovec.)

Sadni trg pred ljubljanskim semeniščem. (Fot. Krašovec.)

Zadovoljno se je nasmehnil in mi segel v roko.

»Tako,« je skoraj slovesno rekel, »tako me boste že laže razumeli, če vam pravim, da ga ni večjega užitka za človeka, ki je sam, rad sam, kakor sta tiha samija in lepa knjiga.«

Premolknil je; tudi jaz nisem rekel nobene, menda se mi je zdelo neumno, da bi s kako banalno — plehko, vsakdanjo besedo potrdil staro resnico, ki jo je povedal.

Kakor bi me hotel učiti, vzgojevati, je spet sam poprijel prejšnjo misel.

»Branje,« je učil, »je spretnost, vednost. Ni vseeno, kdaj človek bere in kako. Nekateri mislijo, da morajo brati med jedjo in ponoči v postelji — pa tudi med najtrivialnejšim opravilom. Tako branje ni nič vredno, ker je brez pravega premisleka in brez poglobitve, je le — da tako rečem — neka duhovna driska: požira, pa ne obdrži.«

»Vem,« sem mu pritegnil, »takega branja se navadimo s časniki, ki dostikrat res niso vredni nobenega premisleka.«

»Da,« je pokimal, »kdor vsak dan pogoltne na kupu časnikov, se odvadi pravega branja in sploh spodobnega ravnanja s knjigami.«

Spet je premolknil, čez čas pa, kakor bi se spomnil moje misli o njegovi zapuščenosti, je začel še dalje učiti; glas se mu je spremenil in znižal.

»Samota,« je počasi govoril, »samota je najboljši kraj za zdravega, svobodnega in duhovno življenje živečega človeka, ki ga je svet užalil in utrudil.«

Zasmilil se mi je, sočutno sem ga pogledal, on pa je umaknil oči in nadaljeval:

»Samota je za duha kakor zdrava hrana za telo.«

»Samostan?« sem vprašal, ker sem mislil, da ga nisem dobro razumel.

»Da, tudi samostan, ta morda še prav posebno. Ampak v samostan splošno ne bi smeli jemati mladih ljudi. Mlad človek naj prej spolni nalogo, ki mu jo nalaga življenje, svet. Menihi naj bi postajali le starejši, skušeni možje, da bi molili in se v miru odpočili, preden bi se s tega sveta rešili v nebesa.«

Iz raznih knjig sem poznal precej drugačne trditve o samostanih. Kaj preveč pa si mu spet nisem upal ugovarjati, vsaj to pot ne, ker sem videl, da je že tako preveč sršenast.

»E, kaj!« je po mojih rahlih opombah spet gnal svojo. »Poglejte redovnice. Redovnica, ki se je v samostanu vzgojila in ki torej prav nič ne pozna življenja, ne ve, kaj je samota, čeprav živi v samostanu.«

Med takimi pomenki sva prišla precej daleč iz mesta. V vaški gostilnici, kjer so naju že dobro poznali, sva zasedla samotni kot, molčala in počasi pila kraški teran.

Čez čas ga je čudovito vino že toliko udobrovoljilo, da se je naveličal molčati.

»Nemara mislite, da mrzim ženske?« mi je poredno pomežiknil. »O, nikakor ne, prepameten sem in prezdrav.«

»Aha,« sem si mislil, »pa so se ga le nekoliko prijele moje opombe o njegovem samstvu.«

Kakor bi bil slišal mojo misel, jo je hitro popravil:

»Najsi bi se še tako mušil okoli kakšne ženske: ko bi mi dala čutiti, da bi me rada tirala pred oltar — z bogom, ljubezen; vse bi storil zanjo, le svojega miru, svoje svobode ji ne bi hotel vreči pod noge.«

»Da, tako neki mislijo vsi stari samci,« sem se mu posmehnil.

»Ker so skušeni in vedo, da je ženitev tvegana loterija, ki ima prav malo lepih dobitkov.«

»Tako bi lahko govorile tudi ženske.«

»Pa ne govorijo, marveč bistro računajo, ljubijo tako rekoč s svinčnikom v roki in z računi pod zglavjem. Moški, vsaj dokler je mlad in neskušen, ljubi s srcem, zgolj s srcem; njega je samo čustvo, nje pa sam premislek.«

Molčal sem, neskušen, mlad sem bil in vedel nisem, kaj bi rekel, da ga ne bi užalil.

»No, povem vam zgodnico,« je nadaljeval. — »Mlad premožen človek je vivendo luxuriose dissipavit substantiam et materiam — živeč v izobilju zapravljal zdravje in premoženje. Vsi so ga rinili v zakon, češ, žena ga ukroti in umiri. Ni bil, kakor se pravi, lep fant. Moškemu tega ni treba; že močni vonj moškosti in sloves drznosti delujeta na žensko kakor čutna omama. In verjemite, ni ga dedca, ki bi ga ženske bolj ljubile kakor tistega, katerega se bojijo in obenem občudujejo. To je fant kmalu spoznal, ko se je razvedelo, da išče nevesto.«

»Ženske, ki so take čudi, menda niso dosti vredne, vsaj dušno zdrave gotovo niso,« sem z vsem mladim, čistim srcem odklonil tak nauk.

Molče me je pogledal in nadaljeval:

»Priložnost napravi iz nas, kar nikoli nismo hoteli postati. Ko je torej tisti fant videl, kako so se ženske začele puliti zanj, je postal domišljav in izbirčen; nobena mu ni bila zadosti lepa, nobena zadosti pametna.«

»Qui nimis probat, nihil probat — kdor izbira, za izbirek prime.«

»Da, ali fantu se je primerilo še kaj hujšega. Spotaknil se je ob ubožno, pa prav čedno dekle.«

»No, hvala Bogu!« sem pohvalil.

Tovariš je premolknil in nekoliko priprl oči.

»Bila je okrogla, pa ne debelušna,« je počasi pravil, kakor bi jo gledal z notranjimi očmi. »Oči so ji bile velike in modre kakor zrele češplje, usta pa le za dober lešnik velika; zvezde same so si menda od njenih oči posojale svoj najlepši blesk.«

»Oh, lepo, lepo!« mi je ušlo, tako všeč mi je bila poetična primera.

»Fant se je čisto zaveroval vanjo. Milostno mu je dovolila, da jo je občudoval, sama mu nikoli ni pokazala, da ga ima kaj posebno rada. Bila je sitna, spakljiva in spogledljiva ženska, preveč se je zavedala svoje všečnosti.«

»Ljubezen je neki kakor ogenj: brez goriva ugaša.«

»Ta je ugašala in nazadnje ugasnila. Fant je namreč po naključju dobil v roke neko pismo, ki ga je nevesta pisala svojemu prijatelju. Tolažila ga je, da naj še nekoliko potrpi, da se srečno omoži, potlej bo bolj svobodna, ženin da je videti dobra duša —«

»O tica —!« mi je ušlo. »Hic incipit tragoedia.«

»Vzeti jo je hotel, ker je bila ubožna, mislil je, da ga bo toliko bolj ljubila, ker jo bo rešil iz bede. No, tako ni bilo nič. Vzela je drugega, pa je možu kmalu ušla z nekim trgovskim potnikom.«

»Ali je tudi on vzela drugo?«

»Ne, nobene. Bil je spet prost. Po verigah pa je koprnel kakor osvobojen star suženj po dobrem gospodarju. Dolgo je ni mogel pozabiti.«

»Drugo, pametno žensko naj bi si bil poiskal, pa bi bil tisto avšo laže in hitreje pozabil.«

»Drugo? Ne. Prej je prebiral, zdaj bi bil pobiral. In: prekomerna strast se v človeku vdrugič ne ponovi več,« je vzdihnil. »Prva velika strast ožme iz srca ves tisti sladki in neumni nemir.«

Gledal sem ga in mu strmel naravnost v oči.

Videl je mojo misel in poniglavo dejal:

»Tako, mladi tovariš. Danes mineva po tisti zmoti lepih, mirnih, svobodnih, včasih pa res prav pustih dvajset let; to je obletnica, saj ste gotovo že uganili, obletnica, ki jo praznujem.«

Molče sem mu stisnil roko, zdaj šele se mi je prav zasmilil.

Ampak svet se čudno suče. Čez dobri dve leti sem mu bil — poročna priča.

»Škoda, škoda tistih dvajset let!« mi je dejal, ko je zibal prvo zibko.

(V drugo naprej.)

IVANU ZORCU — NANETU

(Ob šestdesetletnici)

ANTON DEBELJAK

Da sončen prostor kje bi si priboril,
gre kmetski dečko vkreber iz nižave.
Steza se vleče, vleče skoz mužave,
nekod ošaben trn jo je zatvoril.

Neznansko v znoju se je napokoril,
prenesel mnoge križe in težave...
In glej, svetlo že vabijo višave:
Tu trajno bi se slaven ušatoril!

Sprelep razgled očem se tod odgrinja,
pa z neba že zapoved opominja:
»Postanka ni, naprej, nizzdol se žuri!«

Ovinkov, Nane, zdaj ti Bog dodéli,
a Ti zakrižaj z novimi jih deli,
domov povrni se ob pozni uri.

N O Č

LEOPOLD STANEK

Nebo od zvezd blesti,
na zemlji mir leži.

Še tisoč let tako
sijalo bo nebo —

le tebe več ne bo.

KOROŠKE PRAVLJICE

VINKO MÖDERNDORFER

MARTIN

Mati je imela sinčka Martinčka sedem let pri prsih. Pa je silno oslabela. Rekla je torej svojemu ljubljencu: »Sedem let sem te hranila, odslej pa sam skrbi zase. Pojdi po svetu!«

Dečka, ki je bil po svoji zunanosti že velikan, je srečal grof in ga vprašal: »Kam, mladenič?«

»Po svetu službe iskat!«

»No, če je tako, pa pojdi z menoj, treba mi je odvečnika.«

Martin je bil zadovoljen in je šel z grofom proti njegovemu domu. Med potjo prideta do oreha, ki je bil ves obložen s sadom. »Kaj pa tako zijate v oreh?« je vprašal Martin gospodarja.

»Orehe bi rad imel,« je menil ta.

»Priskrbim vam jih, če stopite s konja,« je marnjal Martin.

Grof je skočil z belca, ker je menil, da stopi hlapec na konja, se z njega vzbne na drevo in mu natrese orehov. Martin pa je prijel konjička za noge in ga vrgel v drevo. V drevesu je zahrumelo kakor ob nevihti, orehi so treskali na tla kakor toča, konj pa je med dvema vejama obvisel na drevesu. Grof je bil v skrbeh zavoljo belca in je kar pozabil na orehe. Martin pa mu je prigovarjal: »Pobirajte, pobirajte, jaz pa zlezem na drevo in vam prinesem konjička. Če bo premalo orehov, pa znova potresem.«

Grof je seveda trdil, da ima orehov več ko preveč. Doma pa je Martina priporočil oskrbniku: »Odvečnika sem ti pripeljal. Delal bo dobro, samo várujte se ga, da vas ne namlati!«

Zvečer je Martin služinčadi pojedel vso večerjo. V jutru na to so šli v gozd po drva. Martin je dobil grofovega belca. Naložil je na pódel toliko drv, da konjiček voza niti premaknil ni. Martina je to tako razjezilo, da je konja izpregel, ga položil na drva, se vpregel sam v ojnice in zdirjal proti domu. Med potjo je zavozil na gnojšče, v jezici brenil velik kup na kolovoz in srečno pripeljal domov. Drugi pa so se šele opolnoči odpravili spat, ker so morali pol dneva kidati tisti kup gnojá, da so mogli izvoziti. Bili pa so povrhu že spet brez večerje.

Prihodnjega dne so šli zopet vsi v les po drva. Opoldne je prinesla ena dekla južino Martinu, druga pa vsem drugim. Doma jo je vprašal grof, kako napreduje delo v gozdu. Povedala mu je, da vsi pridno delajo, samo Martin lenuhari pod košato bukvi. Ko se je pa zmračilo, je Martin izruval bukev in jo odnesel domov.

Tretji dan je šla vsa služinčad z Martinom v steljo. Drugi so pridno grabili, Martin pa je sedel na hribu

in se ogledoval, kje je največ listja. Proti mraku je hlapecem in deklam ukazal, naj se drug poleg drugega zleknejo po tleh. Ko so ležali lepó v vrsti kakor snopje v skednju, jih je pograbil za nóge in vlekel po klancu navzdol, kjer je bilo največ listja. Kričali so kakor iz uma in stegovali roke po tleh, da bi se oprijeli kake korenine. Tako so pograbili steljo po vsem klancu do doline. Še nekajkrat se je zakadil z njimi po vseh rebréh, kjer je bilo dovolj stelje. Nato jih je izpustil. »Sedaj ste se pa že segreli.« Natovoril je listje in ga zanesel domov.

Grof je bil z njim zavoljo dela zelo zadovoljen. Videl pa je, da mu Martin vse poje, in je premišljeval, kako bi ga spravil od hiše. Nekega dne so pekli kruh. Martin je izvohal hlebe in jih kar vroče požrl. Ko so ga vprašali, če morda vé, kam bi bil kruh izginil, je dejal: »Ne vem, morda so ga svinje pojedle; jaz sem našel le še nekaj drobtinic.« Da bi se ga grof rešil, mu je ukazal, naj zleze v globok vodnjak in ga popravi. Ko pa je bil v vodnjaku, so navalili nanj pečevja, velikega kakor mlinski kamni. Martin je vpil iz globine: »Spodite kokoši, da ne bodo prašile peska name.« Ko pa mu klicanje ni nič pomagalo, je vrgel velik kamen iz vodnjaka in vse pobil.

Grof je imel tudi mlin, ki pa se je v njem naselil vrag, zato niso mogli mleti. Natovoril je Martinu konja z žitom in mu ukazal, naj čimprej pripelje moko domov. Martin je prišel do mlina in potrkal na vrata, ki so bila zaprta. Ker mu ni nihče odprl, a je slišal, kako je notri nekdo klepal kamen, je vdrl vrata. Na mlinskem kamnu je sedel vrag in debelo pogledal Martina. Ta pa je bil tako hud, da je spustil vodo na kolo, zgrabil vruga in ga tiščal tako dolgo na kamen, da mu je zbrusil polovico sedala. Rogač je milo prosil Martina, naj ga izpusti, in mu obljubljal, da mu takoj zmelje vse žito. Martin se je pobotal z njim in kmalu nato pripeljal moko domov. Grof je bil obupan, ker niti vrag ni bil Martinu kos. Od žalosti je razobesil na gradu črno in modro zastavo.

Še tistega dne je prišla v grad stara ženica, se čudila in vpraševala grofa, kaj se je vendar pripetilo, da je tako potrt. Ko ji je grof pojasnil, kakšna nadloga mu je Martin, je obljubila, da ga ukroti. Naročila je škaf igličev. Povabila je Martina na jed. Zajemala sta s ponvicami. Žensčina pa igličev ni jedla, temveč jih mašila v vrečo, ki jo je imela skrito pod predpasnikom. Izzivala je Martina: »Pojedla sem veliko več kakor ti.« Martin pa je gonil svojo. Ona je ugovarjala in rekla, naj kar dokaže. »Kako pa, če sva že vse pojedla?« je menil on. Ona pa je vzela nož in prerezala vrečo pod predpasnikom: »Tako, sedaj pa še ti pokaži, potem bova videla!«

»Eh, jaz si ne prerežem trebuha zavoljo teh igličev,« se je izgovarjal.

»Drugače pa dokazati ne moreš; saj vidiš, da sem si ga jaz preparala, pa mi ni nič!«

Martin se je opogumil in si preparal trebuh. Grof pa je bil rešen strašnega požrtnika.

Nenavadni izrazi: odvečnik = najmlajši hlapec, ki je že odveč; pódel = voz, ki ima samo sprednja kolesa; iglič = kaša.

ZAKLETI GROFIČ

Grof je imel tri hčerke. Ko je nekoč odšel v tujino, jih je vprašal, česa si žele, da jim prinese od tam za spomin. Prva si je izgovorila zlat prstan, druga zlato zapestnico, najmlajša pa orehovo vejico, ki je polna zlatih orehov. Grof je kupil v tujini prstan in zapestnico, a orehove veje ni dobil nikjer. Preden je prišel do svojega gradu, je stopil še v gozd, da bi dobil kak oreh, s katerega bi utrgal vejico in sadeže pozlatil. Sredi gozda je našel orjaški oreh, ki je bil poln zlatih orehov. Odlomil je precej košato vejo in se hotel vrniti. Tedaj pa je skočil izpod oreha velik medved in ga renče vprašal, kdo mu daje pravico, trgati veje z njegovega drevesa. Grof se je prestrašil. Hotel je pomiriti razjarjenega medveda in mu začel ponujati vsa jedila, ki jih je imel pri sebi. Medvedu pa je bilo to premalo in je dejal, da ga izpusti samo tedaj, če mu obljubi fisto, kar mu pride doma najprej naproti. Grof je sprejel to ponudbo, ker si je mislil, da mu bo pritekel naproti najprej pes, ki je vohal

gospodarjev prihod vselej že dve uri daleč. Nato je medved grofa pustil, češ da pride čez leto dni po izgovorjeno odškodnino.

Doma pa je grofu prva priskakljala naproti najmlajša hčerka. Obdaril je vse tri in se zelo razžalostil. Starejši hčerki sta to opazili in tako dolgo silili vanj, da jima je povedal, kje je dobil orehe in da je nehote obljubil medvedu najmlajšo hčerko, ki so jo vsi najbolj ljubili. Ko je minulo leto, se je pripeljal medved po izgovorjeno plačilo. Najstarejša hčerka se je hotela žrtvovati za najmlajšo pa je sedla k medvedu na voz. Medved ji je naročil, naj mu poišče v kožuhu mrčes, a ga pri tem ne sme zlasati, sicer jo požre. Pri iskanju mrčesa pa ga je zlasala in hitro skočila iz kočije, da bi je zver ne požrla. Nato se je odpeljala srednja hči, a morala je prav tako skočiti iz kočije, ker je tudi ona medveda zlasala.

Grofu tedaj ni ostalo nič drugega, kakor dati medvedu svojo najmlajšo hčer.

Najmlajša pa medveda ni zlasala. Odpeljal jo je pod zlati oreh, kjer so se jima odprla velika vrata v lep grad. Ko sta stopala skozi prve sobe, so sikale iz kotov strupene kače, rohnele divje zveri in grozili zmaji s sedmimi žreli. Medved je opozoril grofično, naj se nikar ne ozre, ker bi bila to njena poguba.

Ko sta stopila v najlepšo sobo, je medvedu počila koža in pred grofično je stal prelep mladenič. Povedal ji je, da je zaklet grofič, ki ga je rešila, in jo vprašal, če ga mara za moža.

Že dan nato so praznovali poroko in vse tri hčerke so plesale pod zlatim orehom.

SKOPUH

Živel je kmet, ki je bil tak skopuh, da ni poslom dajal samo beraške plače za njihovo trdo delo, ampak jim je celo pri jedi utrgoval. Bil je pobožen in je vedel tudi za lepi Jezusov nauk: »Daj cesarju, kar je cesarjevega, in Bogu, kar je božjega,« pa ni hotel dati tudi hlapcu, kar mu gre.

A skopuh je dobil hlapca, ki je tudi njega naučil spoštovanja do božje zapovedi.

Kosil je hlapec na rebri s skopuhom, hlapec spre-daj, gospodar zadaj. Gospodar mora služinčadi dajati dober zgled, a ta skopuh je znal samo dobro govoriti, hlapec pa je moral kositi. Ko je gospodar pokosil šele dve redi, je hlapec že tri.

Na nasprotni rebri so kosili sosedovi, sami domači. Lepo složno so kosili, nič se niso preHITEVALI; vsak je napravil le toliko kakor gospodar sam, ker so se vsi čutili gospodarje na svojem.

Prišel je čas za malico in sosedovi so posedli po travi. Najbrž se tudi pri tem opravilu niso Bog ve kako preHITEVALI.

Muzikantje. (Fot. Fr. Krašovec.)

Skopuh pa je kar kosil in kosil. Hlapcu je bilo to vendarle preveč in je pričel zaostajati, tako da je skopuh moral sedaj res dajati dober zgled. Po daljšem času je hlapec opomnil skopuha: »Oče, sosedomi malicajo!« Tedaj je zinil skopuh: »Prav! Kar sediva pa bodo mislili, da tudi midva malicava!« In je sedel.

Kaj je hotel ubogi hlapec drugega ko ubogati. In je sedel tudi on.

Pa sta sedela in v mislih malicala še za nekaj oče-našev dalj kakor sosedomi; saj so oni prej začeli.

Ko sta se tako namalicala, je kosa zopet bolje rezala, saj je bilo tako tudi pri sosedovih. Dobra malica več zaleže, kakor če bi dvakrat sklepal koso. Pa je skopuhu kosa boljše rezala kakor hlapcu in hlapec je zaostajal. Skopuhu to ni bilo prav, a je potrpel, češ bo že na onem svetu prejel plačilo.

Tedaj je zaslišal za seboj veseli glas hlapca:

»Oče pa naprej kosijo,
jaz pa le za njim'
jo režem in kosim!«

Gospodar je vedel, da ga hlapec kmalu prehití, ker je dobre volje; zakaj dobra volja je najboljša kosa. Ves žareč se je ozrl na hlapca: »Strela, kje imaš pa koso? Zakaj mahaš za menoj s praznim kosiščem?«

»Oče, saj sosedomi mislijo, da kosim, kakor sem poprej malical!« se je hlapec odrezal.

Takoj sta šla domov na izdatno malico. No, in hlapec se je sedaj izkazal z dobrim zgledom prehitovanja tudi pri malicanju. Skopuh pa ni nobene zinil.

PREDVEČER JESENI

LEOPOLD STANEK

Poletje: vse sam sončen dan
visel je nad dolino.
Zaman premerjal sem nebo
in prostih mej širino.

Nocoj obstalo je oko:
dva jagneda stojita
na griču, družno nad vasjo
obzorje si delita.

Tišina ostra me gluši,
v njej slišim žvižg peruti,
ki plovejo v neznano dalj;
srce pa bol mi sluči...

PISANO POLJE

ZAVRATNE BRAZILSKE REKE

ALBIN ZALAZNIK

Mislimo si človeka, ki bi se s švedskega odpravil proti jugu. Ko bi prišel v Abesinijo, bi se smel hvaliti, da je prehodil pot, ki jo preteče veletok Amazonka v Braziliji — približno 6000 km. Seveda teče reka v vijugah, zato razdalja med njenim izviro in ustjem ni tolika. Več kakor dve sto pritokov dobiva z desne in leve, same reke iz pragozda. Med njimi jih je lepo število takih, da se lahko merijo z Volgo in Donavo, ki sta največji evropski reki.

Eden teh mogočnih pritokov je znan pod imenom Xingu (izg. šingú). Nastane iz najmanj treh izvirc, ki pritečejo z obronkov planote Mato Grosso v osrčju Južne Amerike. Dobrih 2000 km daleč se vije Xingu skozi gosto, bujno, za človeško nogo neproderno odejo tropskega rastlinstva, dokler se ne združi z Amazonko. Spotoma zbira z vseh koncev in krajev skrivnostnega pragozda neštete vodne žile. Koliko čudnih živali mrgoli v teh vodah! Velika kakor bujnost rastlinja je tudi raznolikost živalskega sveta. V rekah domujejo svojevrstna živalska bitja, tako odurna, tako zahrbtna, tako požrešna, da človeka zazebe, kadar nanje samo pomisli. Kajpa, kdor jih ne pozna, se mu ni treba bati, da ga bodo hodila strašit v njegovih mislih. Sicer je malo verjetno, da pride kdo izmed nas v Brazilijo, če pa pride, je zopet kaj malo verjetnosti, da bo imel priliko srečati pošasti ondotnih pragozdov. Vendar bo vsakogar zanimalo, kaj so doživeli drzni raziskovalci, ki so si upali v globine »Zelenega pekla«, kakor pravijo tistim predelom Brazilije, ki jih opaziš na boljših zemljevidih kot bele lise.

Bog ne daj, da bi padel človek n. pr. v reko Kulisehu, ki velja za eno izmed izvirc veletoka Xingu. Naj zaide v vodo rajši jaguar ali kaka druga toplokrvna žival. Takemu bitju ni rešitve: v četrti ure ga ni več! Kar ostane, je čedno oglodano okostje. Lastniku anatomskega muzeja bi srce zaigralo, če bi mu kdo postavil v omaro tako strokovno očiščen skelet.

Kateri mojstri znajo pod gladino vode opravljati tako delo? So to srebrne ribice iz reda rib oklopnice. Označiti bi jih smeli kot nekake losose. V sladkih vodah Južne Amerike živita dve vrsti. Na zunaj se nekoliko razlikujeta, način življenja je pa pri obeh enak. Zato se je treba obeh tudi enako bati. Bolj v severnih vodah, zlasti v porečju Orinoka, strašijo ribe, ki jim pravijo Indijanci karibe (roparji). Ondotni domačini imajo baje še danes navado, da polože trupla umrlih sorodnikov, zavita v mreže, na pripravnih plitvinah rek v vodo. Čez nekaj časa privlečejo na dan okostje ter ga shranijo. Bolj na jugu, to se pravi v sami Braziliji, prevladuje riba piraya ali piranha (izg. piránja). Ena izmed brazilskih rek se imenuje kar Rio das Piranhas; ima približno isto dolžino kakor naša reka Bosna in se brez zveze z Amazonko izliva v Atlantski ocean.

Če se v zatoku pragozdne reke, kjer voda ne dere, skloniš iz čolna in pomoliš v vodo roko, boš kmalu začutil skelečo bolečino. Potegnil boš roko takoj nazaj, in glej, na njej bo viselo srebrno vretence — ne, kar dve bosta viseli, morda so se obesila nanjo celó tri. Prvi hip bo blesk mokrih luskin napravil nate vtis, kakor da so ribe srebrne, ko pa natančneje pogledaš, opaziš na hrbtu modrikaste, na tre-

bušni strani pa rumenkaste odtenke. Dorasla piranja je dolga kakih 20 cm, posamezni primerki lahko dosežejo tudi četrt metra. Ko spoznaš, na kakšen način se ti je riba zagrizla v kožo, te bo brzkone prevzela groza. Saj so to kar majhni morski somi! V gornji kakor v spodnji čeljusti ima riba dve sklenjeni vrsti tesno stisnjenih zob. Kako ostri so ti zobje! Vsak zob je bodica. In kako krepko je to trnje! Če treba, prežaga riba bakren trnek, kakor da je iz sukanca. Prav zares, videti je, kakor da nosi žival v ustih pravcato shrambo miniaturnih žag. Kako te žage delujejo, ako nalete na nekaj živega — tega ni dobro preizkusiti na lastnem mesu. Ribja žagarica se zaseka v meso s toliko silo, da se je z mahanjem roke ali z udarci ne znebiš. Kajpa, če hočeš žrtvovati košček lastnega mesa, se od žagarice lahko hitro ločiš: riba odtrga, kolikor ji gre v gobec, ter odrzi. Ne gre torej drugače, kakor da ribo zmečkaš ali pri glavi odrežeš, potem lahko previdno izdereš čeljust iz mesa. Brez bolečin se taka operacija ne dá opraviti. Za vsakim ugrizom ostane dvojna rana v obliki polkroga. Na srečo te rane niso nevarne in se hitro celijo.

Če se loti človeka kakih pet piranj, je to seveda neprijetno, vendar bi se jih človek še ubranil. Toda po plitvinah in v mirnih zatokih brazilskih rek je teh rib žagaric na tisoče. Brž ko zavohajo le kapljico tople krvi, planejo na tisto mesto cele mirijade in koj začno žagati in žreti. Požrešne so pa tako, da še same sebi ne prizanašajo. Ranjena piranja postane po navadi plen svojih sorodnic.

Kako pa vse to vemo? Iz pripovedovanja tistih, ki so po tistih krajih potovali. Bodisi da so šli za znanstvenimi cilji, bodisi da jih je gnala lovska strast ali tiral pustolovski duh — za vse je bil brazilski pragozd enako trda preskušnja. Ob slehernem koraku so stali pred kako nevarnostjo in vsako minuto jim je viselo življenje na nitki. Spoznali so, da je narava tam, kjer je najbolj radodarna in razkošna, obenem tudi najbolj zahrbtna. V poetični tišini, ki odeva rokave in vijuge brazilskih rek, so se srečali s pošastmi, s strahotami, z izrodki pekla.

Nekega dne se je odprava, ki ji je načeloval belokožec iz Evrope, utaborila ob bregovih reke Kolisehu. Za taborišče so si izbrali goličavo v gozdu, kamor je segala reka z enim svojih rokavov. Voda je bila tod mirna, toliko da se je gibala. Indijanci so nazivali ta svet »guatugu«, kar bi se po naše reklo »Satanov zatok«. Bog ne daj, da bi se kdo drznil v to vodo! Samomor bi zagrešil vsak, ki bi se šel sem kopat. Kako idiličen je bil videti tihi, pokojni kofček kraj tropske reke! Pa joj, pray to prelestno sliko stvarstva je moral peklenšček pokvariti. Tri hudobe so se skrivale v zatoku.

Po plitvinah blizu brega so prežale, zakopane v blatu, ribje spake s ploščatim životom. Nobene razlike nisi opazil med glavo in trupom, bila je ena sama sluzasta ploskev. A za njo se je vil z bodicami obrasel rep. Ob najmanjšem dražljaju so bodljivi skati, kakor pravijo tem živalim, planili kvišu in se zaleteli v žrtev. Z žago, ki jo nosijo na hrbtu, so zasekali osupli žrtvi prav grdo rano. Tudi z repom so znali tako krepko in naglo udrihati, da so neprevidnežu so kožo občutno razpraskali. Neprijetno je, da se rane, ker so tako velike, rade gnojé; zato traja včasih več mesecev, preden se zacelijo.

S skati tekmujejo utripne ali električne jegulje. Zoologi poznajo to živalsko vrsto pod znanstvenim nazivom *gymnotus electricus* (*gymnos* = gol, *notos* = hrbet). Jegulja ima čudno lastnost, da proizvaja sama v sebi električno silo. Brž ko se je kdo dotakne, odda žival svojo elektriko in silovit sunek prešine žrtev. Ob hudih bolečinah ta omahne,

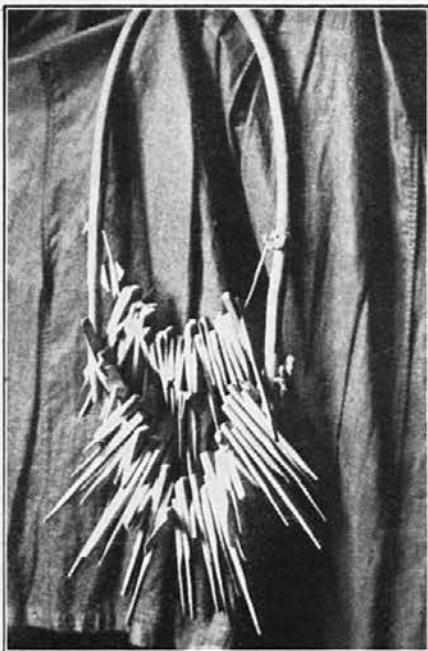
živci in mišice ji popuste, udje za nekaj časa ohrome. Manjša bitja si sploh ne opomorejo več.

Živita pa te dve zahrbtni spaki samo v plitvi vodi. To je še sreča, bi kdo rekel. Seveda je sreča, toda kaj pomaga — v globlji vodi zatokov in rokavov mrgoli zato onih požrešnih srebrnih vretenc, ki le čakajo, kje bi se dalo kaj živega razžagati.

Raziskovalca ob reki Kulisehu je zanimalo, kako Indijanci lové električne jegulje. Treba je namreč vedeti, da gredo jegulje, naj si bodo kuhane ali pečene, domačinom jako v slast. Na lov gredo v čolnih, ki so si jih stesali iz enega samega debla. Takemu čolnu se pravi kanu. En Indijanec vesla, drugi pa brska z dolgim drogom po blatu. Domačinu je dobro znano, da mora biti drog na drugem koncu suh. Ko bi se ovlažil, bi mogel prevajati elektriko — tedaj bi se lov slabo končal. Tretji Indijanec preži z lokom v roki. Razdražena jegulja šine po vodi, kmalu se pa naveliča plavati in tedaj jo puščica pogodi. Prav redkokdaj strel zgreši. Indijanci so tako spretni lokostrelci, da jim zlepa ne najdeš enakih. Lové pa jegulje še drugače, in to jim je morda celo ljubše. Poiščejo si mesto, kjer podrtó drevo molí v rečni rokav. Indijanec se oboroži s sulico, ki ji je na konci s spretno roko pritrdil nekaj ribjih kosti. Vse skupaj je podobno dolgemu kavlju. Ko lovec nabode jeguljo na sulico, priteče po deblu na breg; tam ga čakajo tovariši; udarijo po jegulji ter jo ubijejo. Ob reki Kulisehu je evropski raziskovalec videl, kako je jegulja zdrknila s kavlja in padla ravno na mačeto, to je dolg nož, kakršen se rabi v Braziliji za sekanje stez v pragozdu. Padla pa je tako, da je obležala tik ročaja. Indijanec, ki je stal blizu, je brž zagrabil nož pri konici; nameraval je ročaj obrniti k sebi, da bi jeguljo z mačeto ubil. Iznenada je kakor nor zatulil. Kaj se je zgodilo? Iz železa mu je bila šinila električna struja v ude. Oplazila ga je s toliko silo, da se je opotekal in se nazadnje zvrnil po tleh. Več dni ni bil mož za nobeno rabo.

V brazilskih rekah je obilo rib, ki jih domačini zaradi okusnega mesa posebno cenijo. Indijanci iz plemena Guato uporabljajo pri ribolovu preproste pasti iz vrbovine. So to košare, podobne širokim valjem. Privežejo jih h kolom tako, da segajo navpično v vodo. Od dna do vrha zeva v košari špranja in skoznjo zaidejo ribe v notranjost. Ker bi bilo prenaporno, če bi košare vsakikrat hoteli izprazniti na bregu, potem pa jih spet namestiti v vodi, veslajo Indijanci v kanuju do pasti, sežejo z roko vanjo ter pomečejo ujete ribe v čoln. Toda treba je previdnosti! Kaj rado se primeri, da zaide v košaro električna jegulja. Indijanec odlomi zato dolgo zeleno vejo, jo namoči ter začne z njo drezati po košari. Če je notri jegulja, se kmalu izda, zakaj razdražena žival sproži svojo elektriko; lovec se s prstom rahlo dotakne zelenega lista in začuti omiljeno strujo.

Naš raziskovalec je stopil s tremi Indijanci v kanu ter se odpeljal k pastem. Koj pri prvi jih je doletela smola. Rdečkožec je z vejico preizkusil notranjost. Ker ni začutil nič sumljivega, je docela miren segel z golo roko v košaro — a kakor da ga je nevidna pest močno sunila v prsi, se je mož sesedel na dno čolna. Kanu se je nevarno zazibal in le malo je manjkalo, da se ni prevrnil. Indijanci — spretni, kakor so — pa so čoln brž spravili v ravnotežje. Ni pa hotelo isto uspeli njihovemu evropskemu spremljevalcu — štrbunknil je v vodo. Seveda je znal plavati in s tremi štirimi krepkimi zamahi je bil zopet pri čolnu. Tedaj pa ga je zaskalelo, kakor da mu je kdo na več delih telesa vbodel igle v meso. Že so ga Indijanci prijeli ter mu pomagali

Sveženj rovašev iz Rosalnic v Beli Krajini. (Iz zbirke Narodnega muzeja v Ljubljani. Fot. Iv. Laznik.)

v kanu. Pri tem mu je eden Indijancev segel k prsim ter zmečkal ribo piranho, ki se je bila tam zažrla v živo meso. Druga piranja mu je visela na komolcu, tretja je bila prežagala srajco in je z glavo tičala v levem boku. Pri priči so Indijanci zdrobili tudi te dve požrešnici. Šele potem je bilo mogoče njune čeljusti odtrgati od kože, kamor so se bile s svojimi ostrimi zobmi zadrle.

Pol tedna kasneje se je v »Satanovem zatoku« primerila grozotna žaloi gra.

Raziskovalec je imel v službi tudi mulata, to se pravi na pol črnca. Mož se je razumel na vole, kakršne v tistih deželah uporabljajo kot tovorno živino. Že se je začelo mračiti in voli so se vračali s paše. Mulat je jahal svojega najljubšega vola. Bila je razumna in ubogljiva žival, vsaj do tistega dne so jo vsi imeli za táko. Brž ko je vol zagledal vodo, jo je ucvrl proti njej ter se zakadil vanjo. Morda ga je bila pičila muha ali celó kača? Morda je bil samo žejen? Ali pa se ga je lotila trenutna besnost? Zaman je mulat napenjal vse sile, da vola zadrži. Zaman je kričal, zaman pritezal vajeti. Nič ni pomagalo, da je zakrival živali zdaj desno zdaj levo oko. Štirinožec je dirjal dalje proti sredini zatoka. Šele ko je čutil, kako mu pljuska voda ob trebuh, se je ustavil ter začel v mogočnih požirkih srkati prijetno pijačo. Nekoliko časa so vsi upali, da bo mulat vendarle prignal noro žival nazaj na breg. Za vsak primer so pa nekateri odhiteli k plavu, ki je bil privezan na drugem koncu zaliva. Mislili so zapluti k mulatu ter mu pomagati iz kočljivega položaja.

Medtem pa se je zgodila nesreča.

Kar na lepem je vol poskočil, kakor bi se mislil postaviti nā zadnje noge. Presunljivo je zatulil, potem se pa začel premetavati po vodi. Za vsakogar, ki je to videl, je bilo na dlani, da so se nerodnega parkljarja lotile električne jegulje. Morebiti se je poleg njih zakadil vanj še kak skat ter mu razklal trebuh. Mulat je odfrčal v vodo, a bil je nenavadno spreten. Z naglo krenjo se je znal postaviti na noge. Čisto mirno je stal v močvari, le z glavo in rameni

je štrlel iznad gladine. Toda mož je stal tako kvečjemu pol minute, kar se mu je izvil iz prsi grozovit krik. Šlo je vsem skozi mozeg in kosti, zakaj nihče ni mogel dvomiti, da je moža doletela najkrutejša usoda. Ni samo iz strahu tako obupno vpil, ne — bile so peklenške piranje, ki so ga začele živega žagati ter žreti.

Kdo ve, morda bi bili ubogega moža še rešili, toda razbesneli vol se je tako nesrečno motovilil po motni plitvini, da se je zaletel v plav. Kmalu nato je rohneča žival izginila pod gladino. Od sunka se je plav ustavil, in preden so ga znova pognali naprej, so mulatu opešale sile. Še se je držal nad vodo. Ni več kričal, le hropel je še. Ko so ostali tovariši na vso moč veslali, se je eden ulegel plosko na plav ter pomolil nesrečnežu dolg drog. Zakaj se ga ni mulat oprijel? Menda ni imel več toliko moči, saj so ga električni udarci gotovo ohromili. Preden so se mu reševalci toliko približali, da bi ga bili z rokami zgrabili, ga je zagnila blatna gladina. Eden izmed mož na plavu je mislil, da bo ponesrečenca vendarle še ujel za glavo ter ga privlekel na varno. Grabil je z roko globoko v vodo, grabil je na vse strani — a rezka bolečina ga je prisilila, da je odnehal. Ko je potegnil roko iz vode, mu je viselo na mesu nekaj odurnih piranj.

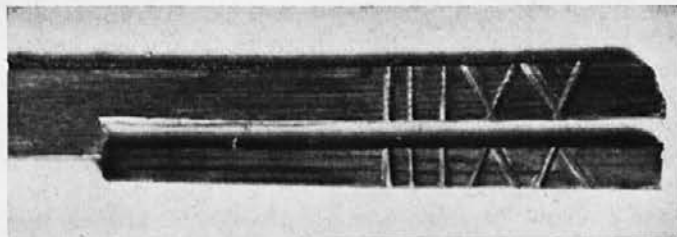
Po toku vode v zatoku se je dalo sklepati, da bodo ostanki pomilovanja vrednega mulata obviseli na onem v reko molečem deblu, na katerem so Indijanci lovili jegulje. Tja je postavil vodja odprave stražo. In res! Čakati ni bilo treba niti pol ure. Preden se je docela zvečerilo, je reka priplavila k deblu nekaj bledikastega. Na klic straže so pritekli Indijanci gledat — brž so se lotili dela in malo trenutkov kasneje je ležalo na bregu človeško okostje.

ROVAŠI

DR. JOSIP ZONTAR

Najstarejše pravne starine so lesene listine, ker segajo v srednjo kameno dobo. Pri nas so znane pod imenom roši ali rovaši, ki so se obdržali, dokler ni prevladala v gospodarskem prometu pismenost in s tem papir. Izmed številnih vrst rovašev nas zanimajo predvsem računski lesovi. Obstajata dve glavni obliki: 1. preprost, posamezen računski les, 2. rovaš v ožjem smislu, ki so ga razklali na dva dela (matica in cepek). Prvo obliko palice (preko 1 m dolžine) so rabili ne le pri štetju glasov (glej sodne lipe), marveč tudi pri zbiranju javnih dajatev (davkov in prirodnin za zemljiškega gospoda ali državo). Davkar je zarezal s posebnimi znaki znesek, ki ga je prejel. Posamezne postavke pa je ločil s tanko zarezo, ki je šla okoli vse palice.

Rovaš v ožjem smislu je bil krajša palica, ki so jo obrezali na eni ali vseh štirih straneh. Take palice so upo-

Rovaš iz Adlešičev v Beli Krajini.

rabljali zlasti gostilničarji, peki, mesarji, mlinarji, barvarji in podobni obrtniki v prometu z nepismenimi strankami. Ako stranka, ki je kupila pri mesarju, ni plačala, je zarezal obrtnik na ravni ploskvi rovaša znake za dolžno vsoto, nato pa palico skoraj do konca preklal, in sicer tako, da so bili tudi znaki na rovašu razpolovljeni. Matico (to je ono polovico rovaša, ki se je je držal nerazpolovljeni konec), je obdržal mesar, krajši cepek pa je izročil stranki. Izprememba znakov odslej ni bila več mogoča, ker se sicer ne bi ujemali znaki na obeh delih rovaša. Ko pa je prišla stranka plačat, je primerjal mesar obe polovici, prevzel denar in izročil stranki tudi matico. Kmetica, ki je prinesla volno ali prejo k barvarju, je prejela na rovašu od barvarja potrjeno količino, barvar je matico pritržil na žico ter zaznamoval ime stranke na njej, cepek pa je izročil kmetici. Kdor je prinesel cepek in plačal barvanje, je mogel prevzeti volno ali prejo. Podobno je bilo v prometu z mlinarjem. Tudi ljubljanski vozniki, ki so prevažali šoto z barja, so imeli na rovašu zaznamovano število voženj. Palico pa si je porinil voznik za škornje. Po poročilu župnika I. šašlja je bila jako zanimiva uporaba rovašev v Beli Krajini. V posameznih župnijah so imeli po vaseh tako zvane cerkvene hrame ali »hise«. V njih je bilo vino, ki so ga posojali posestnikom vinogradov, ki so spadali pod tisti »hise«, kadar so svoje vino porabili ali prodali, zlasti ob večjih praznikih. Izposojeno vino so potem vračali v jeseni po trgatvi s petdesetodstotnim dodatkom. Ta petdesetodstotni dobiček je ostal cerkvenemu hramu in so ga porabili za cerkvene potrebe, n. pr. za cerkvene delavce, ako se je pri cerkvi kaj popravljalo. Deloma so pa vino prodali in denar porabili za cerkev. Vsak hram je imel dva ključarja, »cerkvenjaka« imenovana. Izposojala sta vino in jeseni vrnjeno spravljala. Izposojala sta na rovaše. To so bili zapiski dolžnikov, ker stari ljudje niso znali pisati in brati. Na rovaše so vrezali število mer izposojenega vina, jih razpolovili ali razklali, tako da je dolžnik obdržal polovico, druga polovica pa je ostala v cerkvenem hramu. Tudi številke so bile razpolovljene. Cerkvenjaka sta vrezala še hišno številko dolžnika, prevrtala rovaše na koncu in jih nabrala na vrstico, da se niso izgubili. Opisani »hisi« so prenehali drug za drugim v devetdesetih letih prejšnjega stoletja, zlasti ker je trtna uš uničila mnogo vinogradov.

Znaki za označevanje količine prirodnin ali denarja kažejo izredno mnogo pokrajinskih posebnosti. Najbolj v navadi so bili: pokončna črta pomeni ena, kljuka ali poševna črta pet, križ pa deset. Rovaši so bili nekdanj zelo razširjeni. Na francoskem in v francoski Švici so imenovali matico *taille*, cepek pa *échantillon* (*contretaille*), pri Srbih matico: kvočka (= koklja), pri Bolgarih majka, cepek pa pile (= pišče), oziroma ščenč. V raznih zakonodajah (francoskem Code civil in srbskem civilnem procesnem zakonu iz l. 1887) je služil rovaš kot realni dokaz v primeru pravde v teku 60 dni od dneva dobave blaga. Rovaš najdemo tudi v zvezi s kmečkim lesenim koledarjem kot rovaš-koledar. Lep primer iz Višnje gore hrani Narodni muzej v Ljubljani. Načelo rovaša se pa pri nas ni tako razvijalo, da bi ga uporabljali pozneje tudi pri pismenih pogodbah, ki bi jih z zobatim ali zavitim rezom razrezali in bi vsaka stranka prejela svoj del, marveč le v lesenih računskih knjigah, ki jih hranijo še v Kropi. Lesene tablice približno 35 cm višine in 20 cm širine so z usnjenimi trakovi povezane kot neke vrste knjiga. Vanjo so fužinarji s kreda zapisavali svoje obračune s kovači in oglarji; uporabljali so posebne znake, ki spominjajo na one pri rovaših (za goldinarje, groše in

krajcarje). Podobno so ravnali baje tudi sitarski podjetniki v Stražišču in prevozniki, preden je obratovala južna železnica.

Pregled slovenskih pravnih starin ni popoln. Vzbudi naj v bralcu zanimanje za predmet, da bo poizvedoval v svojem okolišču ter dosedanje ugotovitve izpopolnil. Že dosedanji izbor pravnih starin pa dokazuje, da so imeli naši predniki bogato fantazijo, polno lepih misli in globoke življenjske nazore. Še danes nam govoré mnoge pravne starine o običajih preteklosti, vzbujajo nam pa tudi misel, da smo kljub zmagoslavju tehnike in civilizacije postali v marsičem revnejši.

DANSKA IN DANJI

FRAN ERJAVEC

Knjižna proizvodnja je na Danskem jako bogata, ker bo pač težko dobiti katero družino brez večje ali manjše domače knjižnice. Že v svojih lanskih izvajanjih sem navedel, da sem našel celó prav po vseh kmečkih hišah, ki sem jih obiskal, knjižne omare z lepo vezanimi deli ne le važnejših danskih, temveč tudi drugih nordijskih pisateljev, saj se baje ločita n. pr. danščina in norveščina komaj toliko kot slovenščina in hrvaščina. Tudi po danskih šolah vise v prvi vrsti slike danskih pesnikov, kajti kulturni in demokratični Danec ne pozna in ne prizna nobenih drugih avtoritet kot le duhovne.

Ta globoki smisel najširših plasti danskega ljudstva za duhovne vrednote se izraža tudi v ljubezni do likovne umetnosti. Našel sem le malo kmečkih hiš brez izvornih slik, a po stenah meščanskih stanovanj vise skoraj izključno le originalna olja in grafike. Zanimanje občinstva za likovno umetnost, zlasti za slikarstvo, dokazujejo tudi številne trgovine z umetninami. Na svojih sprehodih po Köbenhavnu sem naletel nanje v vsaki večji ulici, a na slikah označene cene so pričale, da si jih more nabavljati res vsak. Za 50 do 100 danskih kron dobiš že prav reprezentativno originalno sliko. Sodeč po izložbenih oknih, vlada največje zanimanje za domače pokrajinske in žanrske slike iz vsakdanjega življenja. Ljubezen do domače zemlje in domačega izročila se izraža namreč na vsak korak tudi na področju likovne umetnosti.

Danska književnost, slikarstvo, kiparstvo in arhitektura so organsko zrastle iz domače zemlje ter iz domačega duhovnega razvoja in nastroja. Vse te umetnostne panoge zgovorno pričajo o visoki kulturni višini vsega naroda in so postale tudi popolnoma last najširših ljudskih plasti.

Računska knjiga fužinarjev v Kropi. (Fot. H. Solar.)

Toda če izvzamemo nekaj imen, kakor n. pr. Andersena, Thornaldsena in morda še koga, poznamo dansko književnost mnogo manj kot norveško, in dansko slikarstvo manj kot n. pr. holandsko. Eno umetnostno panogo pa pri nas menda sploh nič ne poznamo, in to je — danska umetna obrt.

Kadar koli pri nas pišemo ali govorimo o Danski, tedaj se kar nehotе vedno spomnimo le na izredno visoko dansko kmetijsko kulturo, ki bi naj nam bila za vzor. Toda v enaki meri bi naj nam bila za vzor tudi danska umetna obrt. Na to se mi zdi nujno potrebno opozoriti zlasti še zato, ker je naša obrt podobno zaostala kot naše kmetijstvo. Kdor količ kaj pozna socialno strukturo in gospodarski položaj slovenskega naroda, mora predvsem vedeti, da nas naša zemlja že davno ne more več preživljati in da imamo zato le dva izhoda: ali se v še večji meri izseljevati, ali si pa ustvariti možnost preživljanja v obrti in industriji. Tu ne pomaga prav nobena solzava romantika in še manj prazno frazarjenje. Neizprosne življenjske razmere so take, da jim moramo pogumno pogledati v oči in se takoj lotiti konkretnega dela ali pa — gospodarsko izhiriti.

In kakor v kmetijstvu, tako nam mora biti tudi v umetni obrti Danska vzornica in učiteljica. Mi smo zadnjih dvajset let v kmetijstvu daleč zaostali za prav vsemi drugimi kulturnimi narodi, čeprav se tega nočemo in nočemo zavedati. Popolnoma isto je za našo obrtjo. Naša obrt je stala pred sto leti razmeroma mnogo mnogo više kakor danes. Cela vrsta nekoč cvetočih obrtnih panog je kratko in malo propadla, nekaj jih životari in le nekaj se jih prebija dalje. Za naše domače potrebe nam sedanje obrtništvo resda zadostuje, toda če hočemo Slovenci gospodarsko sploh živeti, potem moramo nujno začeti prodirati tudi na zunanje trge, vsaj na tiste, ki smo jih nekoč že imeli. Na zunanjem trgu se pa more uveljavljati izključno kakovostno blago. Danes so si osvojili angleški trg s kakovostjo svojih kmetijskih proizvodov in se uveljavljajo po Evropi s kakovostjo svojih umetnoobrnih izdelkov, medtem ko je pa ravno kakovost naših kmetijskih in večidel tudi obrtnih proizvodov tako daleč zaostala, da danes na dobre zunanje trge sploh ne moremo več misliti.

Danska umetna obrt ima že jako stare tradicije in so danski obrtni izdelki sloveli že v srednjem veku po Zapadni Evropi. Značilno zanjo je predvsem to, da ni v svojih umetnostnih streljenjih nikoli zašla v nobene skrajnosti in se v njej želja po subjektivnih izvirstnostih nikoli ne uveljavlja na račun praktične uporabnosti obrtnih izdelkov, zaradi česar tudi nikoli ne vzbuja vtisa izumetničenosti. Tudi se danska umetna obrt ne izraža v obdelovanju dragocenih gradiv in v izdelovanju dragocenih predmetov, temveč je popolnoma prilagojena okusu in dnevnim potrebam občinstva.

Po Severni Evropi je že dolgo jako znano dansko mizarstvo. Več velikih tvrdk razpošilja pohištvo na vse strani. To ni izdelano iz redkega in dragega lesa, pač pa umetniško dovršeno; tvrdke namreč sodelujejo z znanimi umetniki.

Dansko tkalstvo je dolga leta umetniško vodil arhitekt A. Rosen. Kot domača obrt se je ohranilo še do današnjega dne po nekaterih zapadnošlezviških kmečkih pokrajinah, v novejši dobi pa so ga uspešno skušali dvigniti s sodelovanjem najboljših slikarjev, kiparjev in arhitektov ter s pomočjo nekaterih na široko zasnovanih organizacij za dvig umetne obrti.

Na široko po Severni in Zapadni Evropi in celó v Ameriki slavi danska zlatarska obrt, ki dela z nekaterimi odličnimi umetniki. Nekateri znani danski srebrarji nimajo samo svoje temeljite obrtne strokovne izobrazbe, temveč tudi kiparsko umetnostno akademijo, zato so mogli ustvariti lasten umetniški slog za izdelke iz srebra, ki je znan daleč po svetu.

Steklarstvo je že staro, a umetniško se je razvilo šele v novejši dobi pod vplivom arhitekta J. Banga. V proizvodnji izdelkov iz terakote (žgane gline) se je udeleževal zlasti kipar G. Thylstrup.

Najvažnejše mesto pa zavzema danska keramična obrt, ki slovi po vsem svetu in pri kateri prav tako sodelujejo vodilni danski kiparji, slikarji in arhitekti. Najbolj znana je »Kraljeva tovarna za porcelan« v Köbenhavnu, ki jo je proti koncu umetnostno vodil A. Krag in uvedel vanjo vpliv japonskega naturalizma. S sodelovanjem slikarjev Lüsberga, Fischerja in drugih je poduhovljeno oživil zlasti sloveče cvetlično slikarstvo na porcelan iz 18. stoletja. V zadnji dobi so modelirali za to tovarno znani kipar G. Henning svoje perzijske miniature in pravljicne figure iz »Tisoč in ene noči«, K. Kyhn svoje močno karakterizirane živali, J. Nielsen svoje skupine in motive iz sv. pisma stare zaveze in Malinowski svoje nežne figure. Tudi cel štab odličnih slikarjev stalno dela za to tovarno.

Mlajša je porcelanska tovarna Bing & Gröndahl v Köbenhavnu, ki so jo konec preteklega stoletja prištevali med vodilne. Umetnostno jo je vodil odlični slikar P. Krohn in je na pariški svetovni razstavi leta 1900 vzbujala splošno pozornost. Po vojski sta delala zanjo zlasti znana kiparja K. Nielsen in J. Ganguin. Tako je Köbenhavn postal vodilen v evropski keramiki ter stopil celó na nekdanje mesto vzhodnoazijskega porcelanstva.

Najvažnejše, kar se mi zdi potrebno na tem mestu poudariti, je ravno dejstvo, da so se poleg neštevitih brezimnih strokovnih risarjev udeleževali zadnje poldrugo stoletje v danski umetni obrti skoraj vsi najodličnejši danski likovni umetniki: slikarji, kiparji in arhitekti. Podobnega primera ne more pokazati umetna obrt prav nobenega drugega naroda, najmanj pa — naša. Tudi mi imamo danes številno vrsto likovnih umetnikov vseh panog, toda šele po vojski se poskušajo nekateri zelo redki uveljavljati tudi v obrti, čeprav bi bilo to za njen kakovostni dvig nujno potrebno. Edino nekaterim mladim arhitektom Plečnikove in Vurnikove šole tega ne moremo očitati, medtem ko ni najti vpliva kiparjev in slikarjev na našo obrt nikjer razen zadnji čas v kamnoseštvo. Krivda je nedvomno na obeh straneh: obrtništvo jih ne pritegne, likovni umetniki pa uveljavljanja v obrti ne iščejo. To nam je gotovo v veliko škodo in je vsekakor nujno potrebno, da začno posvečati vsi prizadeti temu sodelovanju vso pozornost.

Toda vrnimo se še k temu zanimivemu danskemu poglavju. Do tega živega in izredno plodnega sodelovanja likovne umetnosti in obrti je prišlo na Danskem nekako mimogrede. Konec 18. in v začetku 19. stoletja so si dali napravljati nekateri danski umetniki stanovanjsko opremo po lastnih načrtih. Te so začeli potem mizarji kar na lastno pest uporabljati tudi za tuja naročila. Slikarja C. Hansec in Skovgaard sta risala za svoji ženi in svoje hčerke predloge za ročna dela, ki so se širile potem tudi med njihoviimi znankami. Tu in tam se je že v drugi polovici preteklega stoletja dogajalo, da posamezni arhitekti za nekatere stavbe niso napravili le gradbenih načrtov, tem-

več da se je po njihovi zamisli izdelala tudi oprema. Posebno sta pa vzbudila splošno pozornost s podrobno opremo arhitekt Nyrop pri köbenhavnskem magistratu in Bindesböll pri Thorwaldsenovem muzeju. Vse to je dajalo povod, da se je začelo proti koncu preteklega stoletja vedno tesnejše sodelovanje likovnih umetnikov z obrtjo in zlasti odlična umetnika Hetsch ter Bindesböll sta se posvetila predvsem umetniškemu prerodu obrti. Hetsch, učenec znamenitih pariških risarjev, je imel kot učitelj umetnostne akademije naravnost odločilen vpliv na ves rod svojih učencev in na vso sodobno obrt, izvemši tekstilno, a Bindesböll, eden največjih dekorativnih talentov 19. stoletja sploh, je z neumorno pridnostjo risal za mizarstvo, knjigo-veštvo, vezilje, keramike, zlatarje, ključavničarje itd. Tako je v prvi četrtini tega stoletja likovna umetnost dokončno prodrila v obrt in jo popolnoma osvojila ter prerodila. To velja tudi za velik del izdelkov, ki se proizvajajo industrijsko, to je na debelo. Tako vise n. pr. danes skoraj po vseh danskih hišah svetilke kiparja V. Bissena in večina danskih gospodinj uporablja ceneno porcelanasto posodje, za katero je izdelal načrte isti umetnik.

Izrednega pomena za visoki dvig in svetovno uveljavljenje danske obrti je tudi danski muzej za umetno obrt v Köbenhavnu, ki sta ga leta 1890 ustanovila pivovarnar C. Jacobsen in danska zveza industrijcev. Muzej je zbral velikansko gradivo, ki nazorno kaže ves razvoj domače in tuje umetne obrti od srednjega veka do današnjih dni, a njegova bogata knjižnica obsega vso važno svetovno književnost s tega področja. Vsako zimo prireja redne razstave posameznih panog sodobne umetne obrti, sem ter tja pa tudi velike zgodovinske razstave. Tako je postal ta muzej stalna učilnica in vir za vedno nove in nove pobude danskim obrtnikom. Stroški zanj so bili danskim obrtnikom in danskemu narodnemu gospodarstvu sploh že nešteto krat in bogato preplačani. Ko sem hodil po njegovih prezanimivih dvoranah, mi je prihajalo na misel, da tudi naša Zbornica za trgovino, obrt in industrijo že vsaj trideset let govori o osnovanju takega muzeja za Slovenijo, a da menda ni prišla še mnogo naprej, čeprav bi se sredstva morda le dobila. Kar pomni sedanji rod, se skriva naš umetnoobrti muzej v eni sami skromni sobici prenatrpanega Narodnega muzeja; tudi se večina naših

Kamnitni ribič v Celoveu.

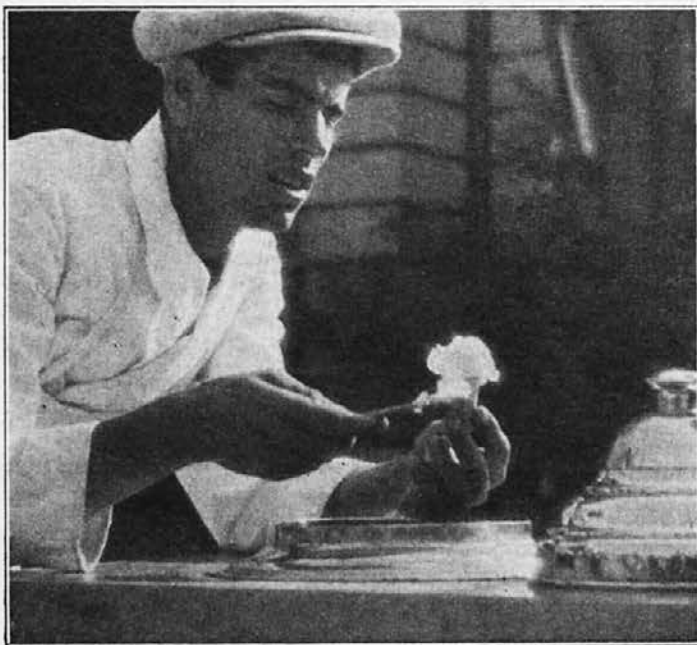
obrtnih panog — razen mizarstva — ne premakne nikamor naprej, precej jih celó hira, čeprav bi morala biti ravno obrt pri nas velikega pomena pri reševanju našega gospodarskega — siromaštva. Obrtni muzej in kakovostni dvig naše obrti s pritegnitvijo likovnih umetnikov je zato stvar, o kateri bi bilo treba začeti pri nas z vso resnostjo razpravljati. Danci so najprej ustvarili kakovost svojih kmetijskih in obrtnih proizvodov in šele z njo potem lahko osvajali tudi trge, medtem ko mi navadno mislimo, da gre stvar v obratnem redu, zato seveda potem tudi nujno — nazadujemo.

Ne bom na široko popisoval še drugih bogatih danskih muzejev, toda nekaj pripomb morda vendarle ne bo popolnoma odveč, ker bi se iz njih lahko tudi mi marsikaj naučili. Danski Narodni muzej hrani bogate kulturno zgodovinske zbirke in pot po njegovih dvoranah nam ponazoruje stanje in napredek naroda v kulturi in pojmovanjih, običajih in navadah. Njegove predzgodovinske zbirke so najbogatejše in najpomembnejše severno od Alp. Muzej je zaradi globokega razumevanja za zgodovino pri najširših ljudskih plasteh, kar je nedvomno vpliv ljudskih visokih šol, izredno popularen. To se je zlasti lepo pokazalo v letih 1925 in 1926, ko je bila njegova razširitev nujno potrebna, a ker iz državnih sredstev ni bilo mogoče dobiti takoj kreditov, je narod sam v najkrajšem času zbral zanj okoli 25 milijonov naših dinarjev.

Ta muzej obsega zbirke do srede 17. stoletja. Dopolnjuje ga leta 1885 ustanovljeni Ljudski muzej. Ta ponazoruje dansko stvarno kulturo in dnevno življenje novega veka in vsebuje zlasti prezanimive predmete že izumrle ljudske kulture, narodne noše, vse tipe kmečkih sob slikovitih meščanskih interjerjev in podobno. Zanimiv je zlasti njegov posebni oddelek v 10 km severno od Köbenhavna oddaljenem Lyngbyju, kjer so sredi žive narave postavili in opremili vse vrste starih danskih kmečkih hiš. Kako lepo bi se dala postopno izvesti taka zamisel tudi v naši Ljubljani, kjer bi vsaj tak živi narodopisni muzej manifestiral narodno enotnost politično tako razkosanega slovenskega ozemlja.

Razen navedenih muzejev imajo Danci še celo vrsto drugih. Večina se jih prijetno razlikuje od običajnih muzejev ravno v tem, da v njih niso razporejeni predmeti v določenih vrstah in skupinah, temveč ima njih obiskovalec priliko doživljati narodno zgodovino v popolnoma in izvirno opremljenih in časovno razporejenih prostorih. Med najznamenitejše danske muzeje spada nedvomno Rosenberga. Lahko bi ga imenovali tudi muzej danskih kraljev, kajti bil je časih priljubljeno bivališče raznih vladarjev, ki so zbrali tu dragocene umetnine. Razen tega je služil grad tudi za shranjevanje kronskih regalij in kraljevih zasebnih dragocenosti. Podobno zgodovino ima tudi Frideriksborg, ki so ga mnogi kralji kot svoje glavno bivališče opremili še razkošneje. Toda velik požar je leta 1859 uničil znaten del notranjščine, razen sprejemne dvorane, prekrasne kapele in še nekaterih drugih prostorov. Z zasebno darežljivostjo je bil grad v naslednjih letih lepo obnovljen, dopoljen še z bogatimi novimi pridobitvami (pohištvom, umetninami, porcelanom, srebrom i. dr.) in izpremenjen v narodno zgodovinski muzej.

Ako že govorimo o muzejih, nikakor ne smemo prežeti »Ny Carlsberg Glyptoteke«, največje zasebne zbirke umetnin v Evropi. To je velikanska zbirka likovne umetnosti, ki obsega zlasti domače in francoske kiparje, obsežno zbirko slik in eno največjih zbirk antičnih umetnin

Sladoledar. (Fot. Fr. Krašovec.)

sploh. Kar naj na tem mestu prav posebno poudarim, je dejstvo, da je ta velikanska umetnostna galerija predvsem tvorba enega samega zasebnega mecena, t. j. Carla Jakobsena in njegove žene Otilije. Jakobsen izvira iz bogate in ugledne kmečke rodbine. Že njegov oče je ustanovil znanstveni sklad, sam je pa prinesel ljubezen do likovne umetnosti tudi že iz domače hiše. Leta 1871 je ustanovil uspevajočo pivovarno in velik del njenih dohodkov vtaknil v zbiranje umetnin. Proti koncu preteklega stoletja je poklonil vse svoje velikanske in predragocene zbirke svojemu narodu, razen tega je pa darežljivo podpiral tudi razne druge vsenarodne kulturne ustanove. To navajam zategadelj, da vnovič opozorim na velike mecene, ki jih imajo drugi narodi, a ki jih tako zelo pogrešamo mi Slovenci. Le pomislimo na milijonske ustanove raznih srbskih kulturnih zavodov. Razni trgovci, ki niso znali ne pisati in ne brati, so ob svoji smrti zapuščali milijone in milijone srbski znanstveni akademiji, vseučilišču in drugim kulturnim ustanovam. Podobne pojave najdemo tudi pri vseh drugih narodih, le Slovenci moramo — z nekaterimi redkimi izjemami — v tem pogledu ugotoviti kar sramotno narodno brezbriznost.

Na enem umetnostnem področju pa Danci do današnjih dni niso dosegli posebnih uspehov, in sicer v glasbi. Pesnik Heiberg je nekoč nazorno dejal, da leži Danska v nemuzikaličnem pasu med dvema muzikaličnima deželama (Nemčijo in Švedsko). Saj je res, da imajo Danci bogato narodno pesništvo, toda to je po veliki večini epičnega značaja. Njegove skromne melodije so začeli zbirati šele v začetku 19. stoletja. Od takrat moremo sploh šele govoriti kolikor toliko tudi o danski glasbi, ki ima pa razmeroma jako malo svojško narodnega. Sicer ima Köbenhavn celo vrsto odličnih glasbenih ustanov, toda vse so le bolj plod glasbenokulturnih prizadevanj tanke plasti posameznikov, ne pa izraz naroda kot takega. Zato danska glasba tudi nikoli ni ustvarjala kaj samonarnodnega, temveč je stala vedno pod vodilnim vplivom tujcev, zlasti Nemcev, Italijanov in deloma še Švedov. Imeli so v vseh časih tudi marsikakega nadarjenega domačega glasbenika;

Köbenhavn ima dobro opero (ki je pa tudi edina omembe vredna v državi), toda vsa njih prizadevanja so ostala brez globljega in širšega odmeva v širokih plasteh naroda. Po danskih šolah tudi mnogo pojó in menda je ni danske hiše brez radia, a navzlic temu se med ljudstvom petje ne goji in ne sliši (razen cerkvenega seveda). Pravili so mi, da se obrača v tem pogledu zadnje čase ravno pod vplivom ljudske in ljudske visoke šole že nekoliko na bolje, očitno se pa Danci vsaj na tem področju še dolgo ne bodo mogli meriti z — nami Slovenci.

Prav svojstven značaj ima pa danska gledališka umetnost. Malokje na svetu vlada za gledališče tako zanimanje kot v Köbenhavnu; dnevno časopisje ne posveča menda nikjer drugod gledališkemu vprašanju tolike pozornosti kot tu. Pri vsem tem je pa danski narodni značaj popolnoma neteatraličen. Danska narodna duša ima svoje velike svojske lepote, a te lepote so popolnoma nedramatične. Zdi se, da je brez globin, a je le brez ostrih robov, ki navadno označujejo globine, zdi se, da je brez strasti, a je le brez strastnih in patetičnih izrazov. Celó najmočnejša ginjenja bo vsak pravi Danec sramežljivo skrtil in skušal ohraniti vsaj na zunaj čim večjo hladnokrvnost.

V ozki zvezi s tem narodnim značajem je tudi zgodovina danskega gledališča. Köbenhavnsko gledališče je danes staro že dve sto let in javne žrtve zanj so sorazmerno velikanske, toda nordijski narodi nimajo prav nobenih sledov kakega prvotnega gledališča. To je bilo zaneseno šele od drugod, in sicer v obliki srednjeveških katoliških misterijev. Toda reformacija je zatrla še te in v 17. stoletju so se le tu in tam pojavljali kaki tuji komedijanti, ki so uživali naklonjenost visokega plemstva, a ljudstvo ni imelo zanje nobenega smisla. Baje je z neko tako komedijantsko družbo prispel na Dansko nekoč tudi Shakespeare in našel na gradu Kronborgu snov za svojega Hamleta.

V prvi polovici 18. stoletja so skušali razni tujci z velikužno podporo vladarjev ponovno ustanoviti stalno gledališče, toda uspevati jim je začelo šele proti koncu stoletja, ko je začel prodirati v gledališče tudi danski duh. Nadaljnji razvoj sta močno pospešila velika dramatska talenta Ewald in Oehlenschläger. Zlasti Oehlenschlägerjeve romantične junaške drame so obvladovale dansko gledališče potem skoraj vse 19. stoletje in ga zakoreninile tudi v širokih ljudskih plasteh. Njegov vpliv so izpodrinili šele trije veliki Skandinavci: Strindberg, Björnson in Ibsen. Posebno Ibsen je imel naravnost odločilen vpliv na köbenhavnsko gledališče in po njem na vse svetovno gledališče sploh. Ker ni imela Norveška tedaj še sploh nobenega gledališča, so se vršile prve predstave skoraj vseh Ibsenovih del v Köbenhavnu, kjer so se tiskale tudi skoraj vse njegove prve drame.

Poudaril sem že, da danski narodni značaj ni dramatičen, razen tega pa tudi srečni danski socialni ustroj ne more pospeševati dramatske inspiracije. Na Danskem ni nobenih omembe vrednih stanovskih razlik, nobenih vrhov in zato tudi ne sovraštva. Ves narod je gmotno in duhovno precej izenačen, zato v pristnem Dancu tudi skoro ne more biti pogojev za nastanek krepkejše dramatične inspiracije. Prav gotovo ne more biti le golo naključje, da se pretaka skoraj prav v vseh vidnejših danskih igralcih in dramatikih bolj ali manj tuja kri ali jim je pa vsaj evropska intelektualna kultura zasenčila njih dansko bistvo.

Po vsem tem nam more biti razumljiv tudi svojski način danske igralske umetnosti, ki se izraža v mirni, pri-tajeni govorici in več kot diskretni mimiki.

Kakor sem že večkrat poudaril, je pa pri Dancih najznačilnejše to, da njih visoka kultura nikakor ni last le kake izbrane plasti redkih izobražencev, temveč tako kot morda samo še pri Švedih in Norvežanih v resnici popolna last prav vseh ljudskih plasti. Največjo zaslugo za to imajo že lani opisane ljudske visoke šole, v precejšnji meri pa tudi najtesneje z ljudstvom spojene ljudske šole. Teh sem se na nekaterih mestih že dotaknil, vendar ne bo odveč, če dodam še nekaj opomb, ki bi lahko služile tudi pri nas za marsikako plodno pobudo. Našo ljudsko šolo so namreč razni poklicani in nepoklicani reformatorji po vojski tako popolnoma deformirali, da je v svojem brezdnušem zmehaniziranju izgubila že prav vsak organski stik z ljudstvom in zato seveda niti od daleč ne vrši tistega visokega poslanstva v narodu, kot bi ga mogla in morala.

Zahteva po pouku vseh otrok je bila na Danskem postavljena že za reformacije, toda ljudska šola v današnjem pomenu besede je bila ustvarjena šele sredi 18. stoletja. Leta 1814 je izšel zakon o snovanju ljudskih šol po kmetih, ki je med drugim tudi določal, naj noben otrok nima več kot 2 km do svoje šole. V poznejših letih je izšlo še več bistvenih izboljšav. Določeno je bilo, da ne sme imeti noben razred nad 35 učencev, učni čas je bil močno podaljšan, zgrajenih je bilo na stotine lepih novih šol, uvedeni novi predmeti in vzorno urejeni tudi učiteljski prejemki. Ljudska šola se je polagoma skoraj popolnoma odtegnila državnemu vplivu in prišla čisto v občinske roke. Vso upravo šole vodi krajevna šolska komisija, izvoljena od občinskega odbora in od staršev. Višja šolska oblastva tvorijo šolske direkcije pri okrožnih oblasteh in prosvetno ministrstvo, toda vsi ti imajo bore malo vpliva nanje. Kakor v nobeni upravni panogi, tako tudi v šolstvu ne poznajo nobenih nadzornikov, načelnikov in podobnih birokratov, ki bi bili upravičeni dajati kakršne koli »naloge« in ukaze, temveč le pedagoške »svetovalce« pri okrožnih oblasteh, ki so vzeti samo iz vrst izkušenih učiteljev ter so le svetovalci učiteljem in krajevnim šolskim komisijam.

Svojo poslednjo obliko je dobil danski ljudskošolski zakon šele leta 1938, ki je uvedel mnogo časa primernih izboljšanj, zlasti glede zdravstvenih zadev, glede telesne vzgoje i. dr. Navedeni zakon pa določa, naj se vse njegove novosti izvedejo postopno v 5—10 letih, kakor pač nanesejo krajevne potrebe. Ta zakon je tudi dokončno ustalil sedemletno ljudsko šolo s 6480 učnimi urami po 50 minut. Danci delajo torej ravno narobe kot mi. Tam so razredi maloštevilni (navadno 25—30 otrok, pri nas pa marsikje po 60 do 80), zato pa delo v njih tem intenzivnejše (pouk traja 246 dni letno, pri nas pa komaj 200). Zato je pa seveda tudi uspeh vse drugačen. Poučujejo se v ljudskih šolah naslednji predmeti: danski jezik, pisanje, računanje, zgodovina, verouk, zemljepisje, naravoslovje, petje, risanje, ženska ročna dela, gospodarstvo, gospodinjstvo in telesne vaje. Ker ima skoraj vsaka danska vas svojo šolo, imajo te navadno le po dva ali tri oddelke. Mestne šole se razlikujejo od kmečkih v tem, da tvorijo prva štiri leta »osnovno« šolo, ostala tri pa »glavno« šolo. Ako se v »glavni« šoli poučuje tudi nemščina, angleščina in matematika in je razširjena na štiri leta, potem je to »srednja« šola. Take »srednje« šole pa v vedno večji meri ustanavljajo tudi kmečke občine. Učiteljska so imela do pred nekaj leti le tri letnike, sedaj imajo pa štiri. Ker je za dansko učiteljstvo značilen njih veliki idealizem, se v izredno velikem številu udeležujejo neštetihih krajših in daljših tečajev, ki skrbé za izpopolnitev njih izobrazbe v vseh smereh. (V drugo naprej.)

N O V E K N J I G E

PTUJSKA GORA. Opisal Francè Stele. Izdal župni urad na Ptujski gori. Natisnila Mohorjeva tiskarna v Celju. — Naš zaslužni umetnostni zgodovinar prof. Francè Stelè je za romarje in turiste napisal zanimivo, 130 strani obsegajočo knjižico o zgodovini in umetnosti ptujskogorske cerkve, ki so jo bili v začetku 15. stoletja na haloškem gričevju postavili ptujski graščaki in je potem z našim ljudstvom preživljala lepe in hude čase; dogodki Srednje Evrope so tudi na njej puščali svoje sledove. Pisatelj nam na poljuden način — stavki so ponekod pretežki — opisuje lepoto cerkvene stavbe in njene notranjščine. Okusno opremljeno knjigo krasi 29 lepih, velikih slik. Nevezana stane samo 12 din, vezana pa 20. Vsem, ki se zanimajo za domačo umetnost, jo toplo priporočamo. F. J.

MAJOLIKA. Na razstanku osmošolcev klasične gimnazije v Mariboru. 1940. Str. 56. — Sedem mladih, vase zaupa-jočih ljudi nam je v tem almanahu — opremil ga je v tovariški složnosti prof. Ivan Kos, natisnila pa Tiskarna sv. Cirila v Mariboru — odprlo pogled v svoje duhovno snovanje, ki izžareva vročo, čisto željo in krepko voljo, zajeti v obliko neprijemljivo lepoto in zvesto služiti slovenski besedi. Ta njihov almanah je dar mladosti, ki ne pričakuje toliko hvale kakor dobre besede in razumevanja. — V almanahu so zastopani: Jože Čakš s prozo Boštjanek, v kateri je še marsikaj neprečiščenega in nepregnetenega, Dušan Humar s pesmimi, izmed katerih je najboljša Pozimi, Stanko Janežič s prozo Nedelja je pa naša, ki je za sodbo vsebinsko in oblikovno skoraj preskopa, in s pesmimi, med njimi omenim Klopotce, dalje Beata Linzner s petimi pesmimi, izmed katerih ima najčistejši zvok pesem Moji lokvanji, čeprav se čuti v njej vpliv Vide Taufer in v zadnji kitici morda celó Sardenkov, dalje Bogdan Pogačnik prav tako s pesmimi, pri katerih je v drugi kitici Obraza čutiti vpliv Golarja, v zadnji kitici Filistrstva pa celó Ketteja; posebej naj opozorim na zadnjo kitico Arhitekture, iz katere diha pravo pesniško razpoloženje. Almanah zaključujeta s pesmimi Franjo Štabuc (Naša vas, Nad našo grabo...), ki ima za sodbo še premalo svojskega v stihih, in Milan Venišnik; njegova Jesenska je vsebinsko in oblikovno jasna in trdna, lepi — čeprav nekoliko vplivani — sta tudi zadnji dve kitici Zadnjega pisma. — Sicer pa nočem nič prerokovati. Bog daj, da bi vsaj kateri iz te mlade sedmorice dozorel v pravega umetnika! —k.

N A Š E S L I K E

Eugène Burnand: VRNITEV S PLANINSKE PAŠE. Ko začno pihati ostri jesenski vetrovi in se visoko v gorah že ponuja prvi sneg, utihne tudi po planinah glasno življenje. Planšarji, ki so se proti koncu pomladi preselili iz dolin na sočnate planinske travnike, pospravljajo po stanovih in se z živino vračajo domov. Tudi pri nas v Sloveniji imamo dovolj planin, kamor za vse poletje priženo živino in kjer pridni pastirji za vso občino pasejo krave in ovce. Planšarjevo samotarsko življenje je težavno, pa lepo, vendar se vse veseli, ko zapušča planine. — Tak prizor nam je naslikal švicarski slikar E. Burnand (1850—1928). Dolga vrsta krav, ki jo vodi stari bradati planšar, oprtan z različnimi pripravami za predelovanje mleka, se pomika

nizdol. Spredaj stopa mogočna krava vodnica z velikim zvoncem za vratom. Zadaj je videti, kako razposajen pastirček komaj kroti mlado tele, ki hoče pobegniti. V ozadju slike blesti večni sneg med silnim skalovjem — ta v švici tako pogostna slika. — Naša podoba je iz leta 1886 in visi v Umetnostnem muzeju v Bernu.

Ernst Würtenberger: KRAVO PRODAJAJO. Prizor je podan tako, da ni treba nobenega pojasnjevanja ali razlaganja. Debeli mesar ponuja obotavljajočemu se kmetu široko dlan, naj udari vanjo v znak, da je kupčija sklenjena. Kmet je ves v dvomih, ne more se še odločiti. Poslušaj sicer na pol kupca in mešetarja, ki mu živahno prigovarja, toda pri tem je globoko zamišljen, z namršenim čelom tuhta in tehta, ali bi ali bi ne. Pastirček ob glavi mirno stoječe, čisto nebrižne krave, sočutno in z žalostjo ogleduje lepo žival, na katero ga gotovo vežejo dragi spomini. Značaji upodobljenih oseb so ostro in izrazito podani, dogajanje je napeto in kar dramsko razgibano. Tudi čisto umetnostno gledana je slika po kompoziciji in barvni obdelavi res dovršen primer mlajše švicarske sodobne slikarske umetnosti. — Ernst Würtenberger (rojen l. 1868 na Baden-skem) je po pokolenju Nемец, ki se je pa že zgodaj za stalno naselil v Švici, kjer se je pod vplivom Hodlerjeve umetnosti razvil v slikarja nenavadne popolnosti. Njegova dela so preprosta v gradnji in barvi, pa zaradi čustvene iskrenosti in slikarske odličnosti vendar močno učinkujejo. — Našo sliko hrani Dom umetnosti v Zürichu in je iz leta 1908.

Max Buri: KMET IZ OKOLICE BERNA. O tem slovečem švicarskem slikarju smo že ponovno izčrpno pisali o prilikah, ko smo prinesli njegove skupinske slike. To pot naj ta krepko izklesani portret kmečkega očanca pokaže vso veliko sposobnost tega umetnika, ki je znal ohraniti vselej svojo pristno domačnost in dati upodobljenemu predmetu ali osebi vso potrebno pomembnost in kar mogočnost.

Nicolas Tassaert: NESREČNA DRUŽINA. V revni podstrešni sobici sedi v naslanjaču stara ženska, v njenem naročju sloni mlajša, njena hči. Podstrešnica je skoraj popolnoma gola in prazna. Zunaj leži po strehah sneg. Mlada žena je videti vsa obupana in strta, kakor brez zavesti sloni z zaprtimi očmi v materinem naročju. Starka z žalostnim pogledom strmi v Madonino podobo nad revnim ležiščem, z onemoglo desnico pa kaže na posodo z žarečim ogljem, ki stoji ob strani na tleh. Iz posode se dvigajo strupeni plini. Obup obeh žensk je pritriran do vrhunca. — Prizor je prikazan na vnanje prav učinkovit, skoraj teatralen način, v slogu in pojmovanju dobe, ko je slika nastala (l. 1849). Visi v Luksemburškem muzeju v Parizu.

Tine Gorjup: NA PLANINI. Tega naglo se razvijajočega mladega slikarja naši bralci prav dobro poznajo, ker smo jim ga že večkrat predstavili z reprodukcijami nekaterih posebno uspešnih slik. Današnja je značilna za njegovo ustvarjanje iz zadnje dobe, je pa tudi barvno prav posrečena, sočna in sveža.

Alojzij Kogovšek: PORTRET KANONIKA SUŠNIKA. Na jubilejni umetnostni razstavi, ki je bila letošnja pomlad v Ljubljani, je bila razstavljena tudi prav učinkovita doprsna kamnitna soha kanonika Sušnika, zaslužnega javnega in kulturnega delavca. Kipar je umel gradivo izvabiti vse možnosti učinkovanja, znal je pa tudi ostro in fino zarezati v kamen, da je pravilno podal značilne poteze upodobljenca. Delo je res krepko. K. D.

DOM IN DRUŽINA

PRIDITE NA ČAJ

HUMEK ŠTEFANIJA

Komu se ne prileže skodelica čaja, posebno na jesen, ko je malo hladneje. Razveselijo se ga domači, pa tudi gostu navadno ustrezemo z njim, obenem pa imamo s postrežbo prav za prav le malo dela in stroškov, medtem ko kosilo in večerja dosti veljata in dasta veliko dela. Na čaj povabimo lahko popoldne, pa tudi zvečer po večerji. Pripravimo samo malo prigrizka, pa so pri kraju skrbi, kaj bomo dali na mizo. Pozimi je domač čaj z izdatnejšim prigrizkom celó pripravna večerja, posebno če je imela gospodinja čez dan veliko opravkov. Tako zvečer lahko nekoliko počije. Razen pravega čaja imamo celo vrsto raznih domačih čajev, ki so zelo dobri in osvežujoči; večina izmed njih ima pa tudi zdravilno moč. Znan je lipov, robidov in bezgov čaj, manj pa šipkov, ki je zelo zdravilen, razen tega pa izredno dobrega okusa.

Kako postrežemo

Mizo pogrnemo z lepim, belim ali barvastim prtom, ne glede na to, ali postrežemo v obednici ali v dnevni sobi. Če smo povabili samo dve ali tri osebe, jim postrežemo s čajem lahko v vsaki dnevni sobi na udobnejših nizkih stoli in naslanjačih. Če pa pričakujemo večje število oseb, jih prav tako lahko pogostimo s čajem v svojem stanovanjskem prostoru, če je le dovolj velik in če imamo majhne mizice, ki so zelo priročne, ker jih z lahkoto postavimo, kamor hočemo. Kadar jih ne potrebujemo, ne zavzemajo dosti prostora, ker jih lahko potisnemo drugo pod drugo.

Gospodinja, ki je sama, mora poleg peciva ali drugega prigrizka že prej pripraviti na podnos vse za čaj. Ko pride čas postrežbe, prinese podnos s čajnim orodjem na jedilno mizo ali nižjo stransko mizico. Srebrn podnos in prav tako posodje je za ta namen pač najlepši. Poleg tega mora imeti skodelice za čaj s pripadajočimi krožniki, čajni vrč, škatlico z dobrim čajem, majhen lonec sladke smetane ali mleka, sladkornico s sladkornimi kockami, krožniček limonovih rezin z majhnimi vilicami, stekleničico z rumom in prtičke, ki jih je prej prepognila čez pol (na trikot).

Za kuhanje čaja je najpripravnejši električni kotliček, oziroma kuhalnik. Napolnimo ga s čisto, nepostano vodo, da potem gospodinja ni treba več tekati iz sobe v kuhinjo, ker samo vključi tok in čaj se skuha kar na jedilni mizi.

Kako pripravimo čaj

Vrč iz porcelana najprej pogrejemo z vrelo vodo, nato šele denemo vanj čaj. Za eno navadno ali dve manjši skodelici računamo eno čajno žličko čaja. Ko voda zavre, jo nalijemo na čaj v vrču in počakamo tri do štiri minute. Nato pijačo nalijemo v skodelice. Najprej vzamemo mali krožnik, nanj položimo prtiček in na to skodelico s čajem in žličko ter postavimo vse skupaj z desne pred vsakega gosta.

Čaj, ki ga pripravimo v lončeni posodi, je mnogo boljši od onega, ki smo ga pripravili v kovinskem kotliču ali loncu. Voda mora vedno zavreti in, ko zavre, jo takoj porabimo; ne sme pa vreti dalj časa, ker postane zopet trda. Dober čaj pa dá samo mehka voda. Pripravljenega čaja tudi ne smemo pustiti stati dalj, kot smo povedali. Če ga

ne nalijemo takoj v skodelice, ga moramo preliti v drug vrč, ki smo ga prej pogreli s toplo vodo. Ako je čaj komu izmed gostov premočan, ga po okusu razredčimo s kropom.

Kot prigrizek k čaju imamo najrajši drobno slano ali sladko pecivo, ki ga lahko prav hitro pripravimo. Malo dela nam dado tudi nadevani kruhki, ki jih najpreprosteje pripravimo takole: črn ali bel kruh, ali vsakega nekaj, narežemo na rezine, jih tanko namažemo s presnim maslom, obložimo s šunko ali jezikom, ki ga narežemo na rezine ali sesekljamo, dodamo rezinico kislh kumaric, vse ovlažimo z majonezo ter stisnemo po dve in dve rezini skupaj. Še hitreje pripravimo prigrizek, če kupimo žemljice, ki jih prerečemo, nadevamo ter zopet zložimo. Ne smemo pa pozabiti, da morajo biti kruhki res majhni, za dva grizljaja, da jih lahko položimo celo na rob skodeličnega podstavka in ni potreben poseben krožnik. Rezine so lahko pravokotne, kvadratne, trikotne ali okrogle. V kruhke pa lahko denemo prav okusen nadev tudi brez mesa, ki ga nadomestimo z različno presno in kuhano zelenjadjo. Tako dobimo kruhke z zeleno, kumaricami, paradižniki, solato in mešane zelenjadne sendviče. Razen kruhkov z zelenjavnim nadevom so ponekod zelo priljubljeni sadni sendviči, za katere pomazemo kruh z maslom in ga nadevamo z različnimi sadnimi izdelki, kakor želeji, marmelado ter sadjem vseh vrst.

Za sendviče so primerni podnosi, pokriti s čipkastimi papirnatimi prtiči, pecivo pa lahko naložimo v lično kosarico ali skodelico. Prigrizek postavimo na mizo tako, da ga vsakdo lahko doseže in si vzame, kar mu ugaja. Prav tako razporedimo vse, kar spada k čaju. Vsa postrežba je mirna in neprisiljena, ker vse pripravljamo pred gosti, in ima tako tudi gostiteljica kaj od prijetnega popoldneva ali večera. Spretna gospodinja lahko ustvari ob taki priliki s prav skromnimi pripomočki in sredstvi najprijetnejše urice sebi in svojim dragim.

Čaj iz šipka

Ker se čaj draži in ga morda niti ne bo dobiti, lahko že zdaj včasih postrežemo z domačimi čaji, izmed katerih naj šipkovega opišemo natančneje.

Šipek ali divja roža raste po grmovju, po mejah in po različnih drugih neobdelanih krajih. Mnogim še ni znano, da nam dado šipkovi plodovi, drobnim hruščicam podobne, škrlatnordeče ali rumene jagode, izvrsten zdravilen čaj. Dru- god po svetu ga v velikih množinah pripravljajo in pijejo.

Trde jagode zorijo septembra in oktobra, nabiramo jih pa lahko vso jesen tja do zime, ker se trdno drže na bodečih grmih. Za čaj pa niso dobri kar celi plodovi, ampak predvsem seme, le nekoliko posušenega oplodja naj bo vmes. Zato je treba vsak plod odpreti in iztrebiti seme.

Plodove je treba kmalu potem, ko so nabrani, odpreti, ker sicer radi začno plesniti, ako so dlje časa na kupu. Ko seme izluščimo iz oplodja, ga posušimo zase in nazadnje namešamo med čisto seme nekoliko suhih luskin oplodja. Šipkovo seme, ki je namenjeno za čaj, hranimo v vrečkah na suhem prostoru. — Čaj pa naredimo takole: tri kavnine žličke semena stresemo v pol litra vode, kjer naj se namaka 8 do 12 ur. Nato ga v isti vodi, kjer se je namakalo, deset minut kuhamo. Ko ga odstavimo od ognja, ga pustimo še dvajset minut v isti posodi pokritega, da se seme dodobra izluži. Nato ga odcedimo. Pijemo ga s sladkorjem ali brez njega, poleti mrzlega, pozimi toplega. Lahko ga skuhamo za več dni v zalogo, ker nič ne izgubi, ako ga pogrevamo, ampak se mu okus in zdravilnost celo izboljšata. Šipkov čaj blagodejno vpliva na ledvice, mehur in na prebavila sploh.

PENTLJE ZA OBLEKE

ELIZA SKALICKÝ

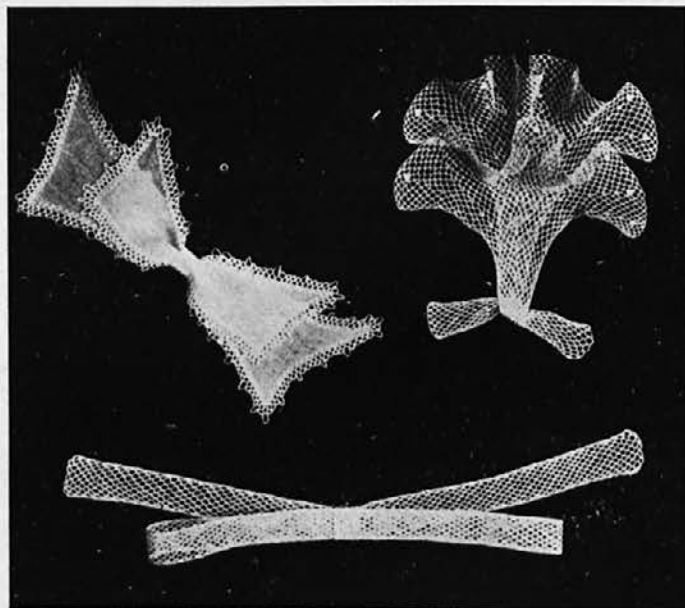
Pri enobarvnih oblekah je majhen, svetel okras pri vratu zelo lep in dá obleki tudi poseben izraz. Zopet so v modi naškrobljeni ovratniki, pentlje raznih vrst in drugo okrasje. To delamo iz navadnega ali čipkastega blaga ali — in tako je še lepše — ga nakvačkamo same iz prejice.

Nekaj posebnega je dolga, ozka pentlja, močno naškrobljena, ki sega skoraj do ramen. Delamo jo takole: Nasnujemo vrsto verižnih petelj, v vsako četrto delamo gosto petljo, vmes pa loke s petimi verižnimi petljami. Napravimo sedem lokov. Pri vsaki vrsti na robu, preden delo obrnemo, delamo pet verižnih petelj in napravimo gosto petljo v zadnji lok prejšnje vrste. Delamo dva enaka kosa, vsak je 36 cm dolg, ju zašijemo in napravimo pentljo; za sredino kvačkamo košček s petimi loki zase, ga ovijemo okoli pentlje, zadaj sklenemo in zašijemo. Risba je na vzorčni poli.

Drugi metulj je iz organdija; vsak del je dvojen. Vsak del obkvačkamo v enakomerni razdalji z gostimi petljami in vmes delamo vedno po eno verižno petljo. Nato delamo okoli pentlje kvačkane loke s petimi verižnimi petljami; delamo v vsako gosto prejšnje vrste. V drugi in zadnji vrsti ima vsak peti lok deset verižnih petelj. V sredini napravimo pentlji malo gubo in čeznjo položimo mali kos blaga, ki ga zadaj prišijemo. Kroj pentlje je na poli.

Tretji okras ima spet dva enaka dela. Pričnemo s sedmimi loki kakor pri prvi pentlji. Delamo približno 8 cm enakomerno, nato dojemamo v vsaki tretji vrsti po en lok. To napravimo štirikrat. Nato dojemamo zopet pri vsaki tretji vrsti, ne samo v sredini, temveč tudi pri krajeh v enakomerni razdalji. Tako dojemamo petkrat. Pri naslednjih vrstah pa naglo dojemamo, in sicer napravimo pri vsakem tretjem loku v vsaki tretji vrsti po en lok več. Tako dojemamo zopet štirikrat. Pri zadnjem dojemanju delamo namesto loka pet šibičnih petelj za okras. Tudi ta del je narisana na poli.

Za to kvačkanje uporabljamo prejico številke 80 in kvačko številke 12.

DOBRA KUHARICA

VEGETARIJANSKA PETERŠILJEVA JUHA

Kuhaj eno uro v 2 l vode dve veliki korenini peteršilja in eno zrezano čebulo. Razgrej v kozi štiri žlice olja, prideni štiri žlice drobtin suhega črnega kruha, mešaj in, ko nekoliko zarumeni, prideni polno žlico drobno zrezanega zelenega peteršilja, zalij s precejeno in pretlačeno peteršiljevko, osoli in kuhaj še četrť ure. Nazadnje primešaj raztepeno jajce, zmešano z žlico vode in, ko še dve minuti vre, postavi juho z ajdovimi žganci na mizo.

PIŠČANEC V SMETANI

Očiščenega piščanca zreži na osem delov, stresi jih v skledo in potresi s čepom paprike. Nato razgrej žlico masti, stresi vanjo 5 dkg z veliko čebulo sesekljanje slanine in pusti, da čebula prav malo zarumeni. Potem prideni piščanca in pusti četrť ure, da se od vseh strani nekoliko rumenkasto zapeče. Nato potresi piščanca z žlico moke, zalij z zajemalko tople juhe in počasi kuhaj, dokler ni meso mehko. Tedaj ga osoli in prilij $\frac{1}{4}$ l kisle smetane. Ko še dve minuti vre, stresi piščanca z omako vred v skledo, zraven pa daj krompirjeve kosce, makarone ali žličnike.

MOŽGANI Z GOBAMI

Oснаžene možgane kuhaj četrť ure v slani vodi, ki si ji pridejala žličico kisa. Kuhane vzemi iz juhe, jih zreži na kosce in stresi v pripravljeno gobovo omako, prideni ščep popra in nekaj kapljic limonovega soka. Ko vse skupaj dve minuti vre, postavi jed z makaroni ali praženo kašo na mizo.

SVEŽE TELEČJE MESO

ohraniš v poletnem času dva dni, ako ga položiš v nezavreto posneto ali kislo mleko; tudi še boljši okus dobi meso.

POLENTNA PLOŠČA S STROČJIM FIZOLOM

V liter zavrele osoljene vode stresi $\frac{1}{2}$ l koruznega zdroba in vlij dve žlici olja. Ko zdrob zavre, ga s kuhalnico prederi in kuhaj pokritega deset minut. Nato zdrob dobro zmešaj in stresi v kozo, ki si v njej razgrela žlico olja, ter postavi za nekaj minut v pečico. Nato stresi polento na sredo velikega kroznika, jo potresi z nastrganim bohinjskim sirom, okrog polente naloži pražen fižol in postavi kot samostojno jed s solato na mizo.

PRAZEN STROČJI FIZOL Z OLJEM ZA SLADKORNO BOLNE

Kuhan fižol odcedi in stresi v razgreto olje, ki si v njem nekoliko zarumenila dva stroka česnja in žlico zelenega peteršilja, prideni ščep popra in še nekoliko praži. (Za 1 kg fižola pet žlic olja.)

ŽELE IZ BOROVCIC

Prebrane borovnice operi in jih brez vode počasi kuhaj, dokler ne počijo. Nato jih precedi skozi prtič. Na 1 kg borovničevega soka deni $\frac{1}{2}$ kg kristalnega sladkorja in med skrbnim pobiranjem pen toliko časa kuhaj, dokler ne začne želirati. Nato zlij želé v kozarce in hladnega zaveži.

ČESPLJEV ŠTRUKELJ

Napravi navadno vlečeno testo iz $\frac{1}{2}$ l moke, mlačne vode, drobnega jajca, nekoliko soli in dveh žlic olja. Nadev na-

pravi takole: Zmešaj v skledi $\frac{1}{4}$ l kisle smetane, tri rumenjake, primešaj sneg treh beljakov in namaži razvlečeno testo, potresi s $\frac{1}{2}$ kg svežih češpelj, ki si jim odbrala koščice in jih zrezala v kolobarčke, z nekoliko drobno zrezanimi limonovimi olupki, z dvema prgiščema sladkorja in eno pestjo krušnih drobtin. Testo narahlo zvij, položi v pomazano pekačo in peči v srednje vroči pečici.

ČESPLJE

Zmelji v mesnem stroju 3 kg obrisanih češpelj brez koščic s polovico limone in koščkom zrezane vanilije. Zmlete češplje stresi v kozo in prideni 1 kg sladkorne sipe. Kuhaj in mešaj eno uro. Nato primešaj dve žlici ruma ali dobrega žganja in 250 g salicila. Vse dobro premešaj in tople stresi v pogrejte kozarce. Drugi dan potresi po vrhu kozarca prav malo salicila in zaveži.

GOBOV IZVLEČEK S PARADIŽNIKI

Zreži s krivim nožem $\frac{1}{2}$ kg opranih, osnaženih in osušenih gob jurčkov. Stresi jih v kozo in jih s kavino žličico soli duši v lastnem soku, prideni dva pretlačena paradižnika in duši vse skupaj še nekaj minut. Stresi gobe v majhne kozarce in jih z žlico dobro stlači. Drugi dan vlij v vsak kozarec žlico olja in zaveži. Ali pa pripravi ravno tako brez paradižnikov. Kadar potrebuješ izvleček, ga z žlico tople vode zmešaj in uporablaj kakor sveže gobe.

V SOPARI KUHANI JURČKI

Mlade gobice osnaži, operi in jih prevri v slani vodi. Ohlajene naloži v kozarec, prideni ščep popra, nalij belega vina, zaveži in jih kuhaj v sopari šest do osem minut pri 80° C.

ZELENJAD ZA ZIMO V SOLI

Zreži v mesnem stroju $\frac{1}{4}$ kg karlijole, $\frac{1}{2}$ kg rdečih ali zelenih paradižnikov, $\frac{1}{4}$ kg zelene (gomoljne), $\frac{1}{2}$ kg korenja, $\frac{1}{4}$ kg pora in $\frac{1}{2}$ kg peteršiljevih korenin. Vse pa prej dobro očisti. Nato stresi v skledo, prideni 20 dkg soli, dobro zmešaj in pusti tako eno uro. Nato zopet premešaj, naloži v majhne kozarce in dobro stlači, da ne pride zraven zrak. Vrhu vsakega kozarca vlij žlico olja. Zaveži in shrani. Kadar potrebuješ za v juho ali omako, moraš manj soliti. Je izvrsten dodatek za postno ali govejo juho.

BRESKOVA HLADETINA (ŽOLICA)

Kuhaj $\frac{1}{4}$ kg sladkorja z $\frac{1}{8}$ l vode toliko časa, da se sladkor potegne. Nato prideni 20 olupljenih breskev in jih četrť ure kuhaj. Nato sok precedi, dodaj poldrugo limono in $1\frac{1}{2}$ dkg raztopljene želetine. Vse dobro premešaj, deni v model in postavi na led, da se ohladi.

KARFIJOLA Z ENDIVIJO ZA SLADKORNO BOLNE

Vzemi karfijolo, ravno toliko paradižnika in endivije. Karfijolo zmelji v mesnem stroju, endivijo zreži na rezance in paradižnike na plošče. Zmešaj $\frac{1}{4}$ l kisle smetane, noževo konico soli, žličico zrezane čebule, žličico peteršilja in drobnjaka. S to omako polij pripravljeno zelenjad.

PETERŠILJ ZA ZIMO

Peteršiljevo listje posuši na soncu, ga seseklaj, potresi s soljo, deni v kozarec, zaveži in shrani. M. R.

ZABAVA IN ŠALA

EPIGRAMI

ROJEN KOMAR

PISCU IGER

Dramatik, najbrž bral si kdaj Shakespeara
in vseh ti je njegovih dram posoda,
kjer se z junaki poigra usoda,
da konec vsake igre vse umira.

Ne rečem, da je slaba to izbira
in da krvavih iger zdaj ni moda;
veseli bomo vsakega poroda,
če sad iz njega živ in zdrav izvira.

A tvoja igra nima prave cene,
ker v njej umirajo slabiči sami,
le lutke brezizrazne in meglene.

Pozabil si na reka izvršenje:
če misliš koga umoriti v drami,
mu moraš vdihniti poprej življenje!

KRITIKU ZA KLOBUK

Kot da imaš suknò in škarje v roki
in da prostò lahko krojiš kulturo,
tako na oder stopil si visoki,
začesal si umetniško frizuro.

Če veš, da dobri so okrogli emoki,
še nisi klican soditi skulpturo,
kot biserov, ki v knjigi so globoki,
ne najdeš s svojo kamero obskuro.

Pobrskej rajši malo med zemljani,
ki jim odrekaš znanje in talente,
ponižaj k raji se zaničevani,

pa boš našel drugačne komponente:
da kras kalné oči prezró izbrani
in da je vsak rad kritik in far niente!

ANEKDOTE IN SMEŠNICE

ODKRITOSRČNO POVEDANO

Ko je slavni angleški pesnik John Milton oslepel, se je ponovno poročil. Neki prijatelj ga je začudeno vprašal, kako je v svoji slepoti mogel najti ženo.

»Oh, čisto preprosto, če bi mi Bog še sluh odvzel, bi bil pač najbolj iskani soprog v Angliji.«

SLABO JE NALETET

»Dijake je treba spraviti v žensko družbo, da malo obrusijo svoje vedenje,« je rekel nekoč neki dijak pisatelju Kästnerju, v čigar družino bi rad prišel, ker se je zaljubil v eno njegovih hčera.

»Prav!« je odgovoril Kästner, ki ni hotel nič vedeti o tej brezupni ljubezni, »toda svojih hčera ne dajem za osle (brusilne kamne)!«

GOETHE — TAT

Tudi Goethe je nekoč kradel. Ko so naravoslovci odkrili plátino, je poslal ruski car Aleksander košček te kovine kemiku Döbereinerju v Jenó. Goethe je bil takrat strasten rudnoslovec in, ko je prvič platino dobil v roke, jo je kar odnesel. Kljub vsem prošnjam in pritožbam je ni več hotel vrniti Döbereinerju, da se je ta navsezadnje zatekel k samemu cesarju Karlu Avgustu po pomoč.

»Pustite staremu veselje,« je rekel ta, »saj platine gotovo ne bo več hotel pustiti iz rok. Ne kaže drugega, moral bom pisati v Rusijo po drugo.«

KMEČKA MODROST

K ljubljanskemu denarniku je nekoč prišel kmetič plačat zaostale obresti. Mogotčeva družina je bila ravno pri obedu, zato je trgovec posadil moža v kot in mu naročil, naj počaka. Med jedjo pa je trgovec začel spraševati kmeta, kako se mu kaj doma godi.

»Ne morem se pritoževati,« je odgovoril kmet, »samo svinja je imela mlade.«

»To vendar ni nesreča!«

»Ni, a dobila je trinajst prašičkov.«

»Tudi to ne more biti nesreča!«

»Prav za prav ne, toda le dvanajst jih lahko hrani.«

»Da, a kaj počne trinajsti?«

»Gleda, kako drugi jedo.«

Trgovec je razumel prikriti migljaj in naročil služkinji, naj prinese možu krožnik, žlico in vilice.

V TRGOVINI

Metrske in utežne enote ponekod še zdaj niso obveljale. Nekateri stari ljudje še zmeraj računajo na vatlje in funte. Pa se je med nekim ljubljanskim trgovcem in podeželskim očancem razvil takle pogovor:

Kmet: »Pet vatlov tegale blaga mi dajte.«

Trgovec: »Očka, zdaj pravimo meter.«

Kmet: »Tako? ... Nič več blago?«

OTROŠKA MODROST

»Bogo, nikar tako hitro ne požiraj, saj vendar vidiš, da je še dosti peciva!« opominja mati pri mizi.

»Vem, vem,« odgovarja Bogo s polnimi usti in brž zmaši vanje še velik kos, »vem, mama, toda bojim se, da kar nenadno ne bom več lačen, na mizi bo pa še zmeraj cel kup peciva.«

ZADOŠČENJE

Trdnemu kmetu iz ljubljanske okolice se je dogodilo, da so mu z drevja pokradli vsa jabolka. Kmet je sumil svojega »dobrega sosedu«, kakor je to povsod navada. Pri sosedu letina ni bila kaj prida. Kmet je seveda osumljenca pošteno ozmerjal s tatom in lopovom.

Na sodišču dobri kmetič ni mogel sosedu dokazati tatvine, zato je bil prisiljen preklicati sramotilne besede. Rekel pa je takole:

»Tat in lopov sem ti rekel, to je res! Pa moram reči, da si pošten in dober človek!«

Sosed je dobil zadoščenje; seveda so se vsi prisotni na tihem smejali.

TO IN ONO IZ ŽIVLJENJA IN O ŽIVLJENJU

NASPROTJE ČASA

Včasih me ob pogledu na ljudi in njih početje spreleti spoznanje: tisti, ki se po svetovnem naziranju prištevajo k idealistom, so v resnici največji materialisti, medtem ko tiste, ki se z idealizmom bore za dobro in boljše človeka, dolžijo materializma.

STARI IN MLADI

Večkrat rastejo tihi spori, ki jih marsikdo ne opazi, tudi iz raznih odnosov: predstojniki, ki so po službi in položaju starejši in imajo zavarovan življenjski obstanek, ne morejo ali nečejo razumeti hudih razmer svojih podrejenih, ki niso samo po službi nižji, ampak v glavnem po položaju, po delu pa navadno višji...

Dejstvo, da se morajo nekateri kljub zvonečemu naslovu dan na dan pehati za kruhek sebi in družini, pomeni borbo, a tudi borbenost, ki je menda edina pravica poleg številnih dolžnosti mladine. Takšna je pač ureditev sveta! Ko si star, imaš vse pravice, a takrat ti to skoraj nič več ne pomaga. Oblast, ki je razdelila pravice, je res modra: sposobnim jih ni dala, nesposobni in zato nič nevarni jih imajo preveč.

Končno res ne vem, ali človek prej dobi pravice ali prej onemore. Vem le to: s tem da se moram vsak dan boriti, se utrjujem, a tudi izgubljam življenjsko moč in — se staram...

STARA RESNICA V NOVI OBLEKI

Kakor v življenju posameznega zemljana in slehernega živega bitja, tako opazamo tudi v skupnosti: v družini, narodu, državi — iste neizbežnosti: mladost, zorenje, propad in zemeljsko smrt.

O VZGOJI

Velika modrost vzgojnega dela se mi je razodela ob spoznanju, da pri vzgoji otrok in učencev v prvi vrsti vzgajaš le samega sebe.

LISTNICA UREDNIŠTVA

Črtomirov boj. Da bo vse jasno, sporočamo enkrat za vselej:

1. Dr. A. Zupan v Reviji Katoliške akcije (1940, str. 239) boječe sumi, da je oceno Bohinjskega tedna v junijski Mladiki, podpisano s —k, napisal »eden izmed predavateljev na Bohinjskem tednu«, ali naravnost povedano: tisti močno močno oblegani Edvard Kocbek.

Izdamo uredniško skrivnost, da ocene ni napisal ne Kocbek, s katerim Mladika nima nobenih zvez, ne kak drug predavatelj iz Bohinja.

2. Mladika obvešča, kakor bralci dobro vedo, o lep-slovnosti in idejni vrednosti knjig, ki jih dobi v oceno. Tehtne ocene in samo te so bile doslej podpisane s polnim imenom ocenjevalca. Kot družinska revija je Mladika svojo ocenjevalno nalogo doslej vedno skušala vršiti neizprosno na levo in na desno; zaveda se svoje odgovornosti pred bralci in pred resnico. Za razne ocene smo že dobili zahvale in pohvale od resnih bralcev; prvič oporeka njeni oceni zdaj dr. Zupan.

3. Na ugovore zoper oceno Bohinjskega tedna smo ocenjevalca opozorili. Naj jih presodi in po potrebi svoje mnenje bralcem Mladike znova sporoči. — Zasebno smo mnenja, da je v Bohinjskem tednu marsikaj dobrega — kar tudi dr. Zupan priznava (prav tam, 253) in torej vsaj za ta del knjige ocena v Mladiki ne more biti zmotna — pa tudi marsikaj vsaj problematičnega, kar je le za zrele in resne, da pre-mišljujejo.

4. Bojimo se — javna sodba ni naša pravica —, da bo sabljanje, kakršno prihaja med nami zdaj v javnost, vodilo do istega uspeha kakor Valjhuna in Črtomira pod Ajdovskim gradcem tam v Bohinju: do mrličev tropa...

Želimo tudi, naj bi list Mi mladi borci ne prepisoval reči, pa naj bodo upravičene ali ne, ki nekatere zabole, nekatere pa vodijo v sumničenje. Zakaj kjer so bile ustvarjene zamrze, tam ne bo nikoli več ponižne resnicoljubnosti in tudi ne poboljšanja. Čemu torej?

Če bi pa sv. Pavel prišel z Vrhniko (tam ima župnijsko cerkev) v Ljubljano pridigati, bi nam vsem pač ponovil besedo o delih mesa iz pisma Galačanom... Urednik.

J. š. Ciklus »Viničarjeve pesmi«, ki se rahlo poigravajo z religiozno simboliko, so bolj krajepisno zanimive kot umetniško zrele. Večkrat namreč moti nepoetično izražanje, predvsem pa nejasnost, ker je smisel preveč zastrt ali misel ni do konca povedana. Še najboljša se mi zdi folklorna »Trto režejo«:

Dva šparona,
dva potoka
soka;
tri rezike,
tri velike
reke so iztekle trti...

Moli, Loženska Madona,
da po zemlji, ki so jo razrili
krti, (!)
spet se mlada kri bo zbrala
in se trti piti dala.

Mogoče katero izmed gornjih šestih vzame strokovni mesečnik »Naše gorice«, ki rad prinaša folklorne motive. Če tudi zaenkrat še nobene ne objavimo, se vendar ne odrekamo upanju, da boste tudi nam še natočili čistega vina...

UGANKARJEM MLADIKE

RESILCI UGANK IZ AVGUSTOVSKÉ ŠTEVILKE

Vse so rešili: Blaj Franc, Cuderman Ignacij, Čop Ana, Demšar Viktor, Dijaški zavod Kranj, Eržen Ivanka, Knji-garna Ilirija, Kleč Ela, Klobovs Anton, Kocmur Pavla, Kovačič Franc, Kunstelj France, Lukovšek Ivanka, Pogačnik Marija, Slapar Pavel, Šinkovec Frančiška, Vrtovšek Manica, Vovk Jože.

Aleš Franc (141), Jug Franjo (158), Kiferle Danica (115), Kozar Lojze (115), Lipoglavšek Slava (162), Mlakar Jožef (115), Modrinjak France (119), Provincijalat fran. reda (158), Rakovec Josip (162), Sodja Franc (115).

Gams Alfonz (77), Nartnik Marija (62), Videnšek Ana (95), Žemlja Julka (95).

IZZREBANI SO BILI

Za prvo nagrado: Cuderman Ignacij, gostilničar, Tupaliče.

Za drugo nagrado: Aleš Franc, Maribor, Pipuševa 28/I; Kozar Lojze, kaplan, Turnišče.

Za tretjo nagrado: Vrtovšek Manica, Kranj, Gasilski trg 7; Kiferle Danica, učiteljica, Ribnica na Dol.; Lipoglavšek Slava, profesorica, Ljubljana, Rožna dolina VI/50.

TEKMOVANJE ZASTAVLJAVCEV

Janko Moder, Dol (6); Tone, Ljubljana (5); Prokijon, Ljubljana; J-ša, Rožna dolina (5); E. Kleč, Kranj (2); France, Mošnje; Dolores, Prosenjakovci (1).

RAZPIS NAGRAD ZA SEPTEMBER

Za prvo nagrado: Nahrbtnik v vrednosti 100 dinarjev.

Za drugo nagrado: Dve knjižni nagradi iz založbe Mohorjeve družbe v vrednosti po 30 dinarjev.

Za tretjo nagrado: Tri knjižne nagrade iz založbe Mohorjeve družbe v vrednosti po 20 dinarjev.

Prvo nagrado naj izzrebani vselej dvigne v podružnici Mohorjeve knjigarne v Ljubljani, za ostale naj si pa izzrebani ogledajo podrobna navodila v letošnji prvi številki Mladike.

POMENKI

M.M., Prevalje: Poslana uganka bo prišla na vrsto. Kan, Maribor: Nekaj je zrna, a nekaj plev. Kmalu se spet kaj oglasi!

Tone, Ljubljana: To pot si se dobro odrezal.

J-ša, Rožna dolina: Misel ni nova, a tudi obrabljena ne, zato bo priobčena.

Tradicija jamči za kakovost!

ŠOLSKE KNJIGE

ZA OSNOVNE, MEŠČANSKE, SREDNJE, STROKOVNE IN VSE VIŠJE ŠOLE, DOBRE POMOŽNE UČNE KNJIGE ZA VSE PREDMETE V VELIKI IZBIRI

ŠOLSKE POTREBŠČINE

KAKOR SVINČNIKE, PERESA, RADIRKE, RAVNILA, RISARSKÉ POTREBŠČINE, RAZNE ZVEZKE, MAPE, AKTOVKE ITD. VAM NUDI PO NAJNIZJŠIH CENAH

KNJIGARNA MOHORJEVE TISKARNE

CELJE, PREŠERNOVA ULICA 17
LJUBLJANA, MIKLOŠIČEVA C. 19
MURSKA SOBOTA, GLAVNI TRG 5

Naročite

„Slovenca“

Zakaj? Ker je najboljši slovenski dnevnik in ker ste zavarovani za 10.000 din za primer smrtne nezgode.

Oglašujte v „Slovenca“!

Zakaj? Ker je največji in najbolj razširjen slovenski dnevnik ter imajo zato oglasi v njem najzanesljivejši uspeh.

Naš najcenejši popoldnevnik

„Slovenski dom“

(na mesec stane le 12 dinarjev) je dober informativni dnevnik, ki ga priporočamo vsakomur, zlasti pa vsem tistim, ki ne zmorejo naročnine za »Slovenca«.

„Domoljub“

je naš največji, najbolj razširjeni tednik — pri naša redno dve strani slik. Stane letno le 38 din. Požarna podpora 1000 din.

„Bogoljub“

je najboljši in najlepši nabožni mesečnik. Letno stane le 20 dinarjev.

Časopise naročate lahko pri vseh naših podružnicah v Ljubljani, Mariboru, Celju, Ptujju, Kranju, Novem mestu in na Jesenicah in pa pri glavni upravi v Ljubljani, Jugoslovanska tiskarna.

HRANILNICA DRAVSKE BANOVINE

CELJE • KOČEVJE • LJUBLJANA • MARIBOR

Obrestna mera za vloge znaša do 5%

Za vloge in obresti jamči Dravska banovina z vsem premoženjem in vso davčno močjo!